

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ИНСТИТУТИ

“ГАНДБОЛ ВА ТЕННИС НАЗАРИЯСИ ВА УСЛУБИЯТИ”

КАФЕДРАСИ

**2 - УМУМИЙ БОСҚИЧ ТАЛАБАЛАРИ УЧУН
ГАНДБОЛ ФАНИДАН МАЪРУЗАЛАР
ТЎПЛАМИ**

Тузувчилар: доц. Павлов Ш.К

Тошкент – 2014й.

2 - УМУМИЙ БОСҚИЧ
ТАЛАБАЛАРИ УЧУН МАЪРУЗАЛАР
РЎЙЎАТИ

	<i>№</i>	<i>МАВЗУ</i>	<i>Соат</i>
1	Маъруза	Гандбол ўйинининг пайдо бўлиш ва ривожланиш тарихи	2
2	Маъруза	Мусобақа қоидалари, уларни ташкил этиш ва ўтказиш тизимлари	2
3	Маъруза	Гандбол ўйин техника ва тактикасининг таснифланиши	2

ТОШКЕНТ

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ИНСТИТУТИ

“ГАНДБОЛ ВА ТЕННИС НАЗАРИЯСИ ВА УСЛУБИЯТИ”

КАФЕДРАСИ

“ТАСДИҚЛАЙМАН”

“Гандбол ва теннис назарияси ва услубияти”

кафедраси мудири

_____ п.ф.н. О.Х.Абдалимов

«____» _____ 2014й.

2-босқич

Гандбол фанидан

МАЪРУЗА № 1

**МАВЗУ “ГАНДБОЛ ЎЙИНИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА
РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИ”**

Тузувчилар: доц. Павлов Ш.К

Тошкент-2014й.

Мақсад:

Умумий босқич талабаларини
гандбол ўйини тарихи ва
ривожланиши билан таништириш.

Ўтказиш жойи: “Гандбол ва теннис назарияси ва услубияти” кафедрасининг
услубий хонаси.

Ўқув режа ва вақт тақсимоти:

1. Кириш.....	5 дақиқа
2. Гандбол ўйинининг пайдо бўлиши.....	10 дақиқа
3. Жаҳонда гандболнинг ривожланиши.....	20 дақиқа
4. Республикамизда гандболнинг ривожланиши.....	20 дақиқа
5. Мустақиллик йилларида гандбол.....	20 дақиқа
6. Хулоса.....	5 дақиқа

Услубий тавсиялар:

1. Жаҳон чемпионатлари ва Олимпия ўйинлари натижалари акс этувчи жадвалларни таҳлил қилиш.
2. Терма жамоаларнинг Ўзбекистон, Осиё ва Жаҳон чемпионатлари мусобақаларида иштирок этишини таҳлил қилиш.

Назорат саволлари:

1. Гандбол ўйини қачон, қаерда ва ким томонидан кашф этилган?
2. Гандбол бўйича жаҳон чемпионатлари қачондан бошлаб ўтказилмоқда?
3. Гандбол қачон Олимпия ўйинлари дастурига киритилган?
4. Ўзбекистон гандболчиларининг жаҳон аренасига чиққанлиги тўғрисида қандай маълумотларни биласиз?
5. Ўзбекистон гандболида биринчилардан бўлиб Спорт устаси унвонига сазовор бўлган спортчиларни санаб ўтинг?
6. Ўзбекистон гандболчилари орасидаги фан арбоблари ва Ўзбекистонда хизмат кўрсатган мураббийларни биласизми, улар кимлар?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Игнатьева.В.Я. “Гандбол” М.,ФиС, 1983г (уч.пособие).
2. Павлов.Ш.К, Абдурахманов.Ф.А, Акрамов.Ж.А “Гандбол” ЎЗ.ДЖТИ 2005 й. (дарслик).
3. Павлов.Ш.К, Абдурахманов.Ф.А, “Подготовка Гандболистов” УЗ.ГИФК 2006 г. (уч.пособие).
4. Акрамов.Ж.А “Гандбол” УЗ.ГИФК 2008 г. (учебник).

ГАНДБОЛ ЎЙИНИНИНГ МОҲИЯТИ ВА ТАВСИФНОМАСИ

ГАНДБОЛ кенг тарқалган спорт турларидан бири бўлиб, у ўқувчи ёшларни жисмоний ривожлантириш, уларнинг саломатлигини мустаҳкамлашнинг энг оммабоп, бинобарин, энг қулай воситаларидан биридир. Бу катталар учун ҳам, ўсмир-ёшлар учун ҳам бирдек маъқул бўлган чинакам халқчил ўйин ҳисобланади. Мусобақада ўн икки ўйинчидан ташкил топган икки жамоа қатнашади. Ўйин майдони **40x20 м** катталиқдаги тўртбурчақдан иборат. Ўйинда қатнашувчи жамоа ўйинчиларининг **мақсади** - тўпни эгаллаб олиб, дастлабки ҳимоя қилиниб турган дарвозага киритиш. Тўп билан барча ҳаракатлар фақат қўлда бажарилади. Тўп учун курашда, қаршилиқ кўрсатишда қўполлик ва спортчига хос бўлмаган ҳаракатсиз қоидага риоя қилиниб бажарилиши лозим. Ўйин иштирокчиларнинг ёши ва жинсига боғлиқ бўлиб, **30 дақиқадан 60 дақиқача** давом этади. Ўйин вақтида ҳар бир ўйинчи ўзининг шахсий фазилатларини кўрсатиш имкониятларига эга. Аммо, шу билан бирга, ўйин ҳар бир гандболчидан ўз шахсий интилишларини умумий мақсадга бўйсиндиришини талаб қилади.

гандбол ўйинининг асосини **югуриш, сакраш, тўпни узатиш, улоқтириш** каби шуғулланувчиларнинг ҳар жиҳатдан уйғун ривожланишига ёрдам берадиган табиий ҳаракатлар ташкил этади. Юкламалар организмдаги барча функционал тизимларнинг ривожланишига ижобий таъсир этади. Машғулотлар таъсирида, шунингдек, мусобақаларда шуғулланувчиларнинг руҳий фаолияти такомиллашади, **тезлик реакцияси, чамалаш, ижодий фикр юритиш, тезлик ва ташаббускорлик** каби сифатлари ривожланади. **Гандбол** ўйини **умумий жисмоний тайёргарлик** учун яхши восита бўлиб хизмат қила олади. Йўналишни ўзгартириб хилма-хил югуриш, сакрашнинг турли хиллари, максимал тезликда ҳаракат қилиш йўллари билан жисмоний сифатларни, айти пайтда иродавий ҳислатларни, **тактик тафаккури**ни камол топиши туфайли қўл тўпи ҳар қандай ихтисосдаги талаба учун зарур бўлган спорт ўйинлари қаторидан жой олган.

Гандбол ўйини бугун мактаб, лицей, коллеж ва олий ўқув юртларида кенг қўлланилмоқда. Қўл тўпи мусобақалари меҳнаткашларни мунтазам тарзда жисмоний тарбия машғулотларига жалб қилишнинг муҳим воситаси, спорт

махоратини оширишнинг ҳамда «Алпомиш ва Барчиной» меъёрий талабларини бажаришнинг асосий омиллардан ҳисобланади.

ГАНДБОЛ ЎЙИНИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ

1898 йилда - қўл тўпига асос солинган. Даниянинг Ордруп шаҳридаги гимназиялардан бирининг ўқитувчиси **Хольгер Нильсон** футболдан фарқ қиладиган, қизлар учун ҳам мос келадиган, ёғинли ҳавода залда ўйнаса бўладиган янги спорт ўйинини яратишга қарор қилади. У дарвозабонларни қолдириб, жамоа сонини қисқартириб, тўпни узатиш ва отиш фақат қўл билан бажарилишини тақлиф қилади. Шу тариқа оламда «**Хандбол**» инглизчадан таржима қилинганда **hand-қўл, ball-тўп** яъни “**қўл тўпи**” юзага келади ва кейинчалик тезда бутун жаҳонга тарқаб кетади.

1904 йили биринчи бўлиб Дания қўл тўпи федерацияси ташкил топди. 1906 йили Копенгаген шаҳрида қўл тўпи ўйинининг дастлабки қоидалари нашр этилди. Ушбу қоидаларнинг муаллифи ҳам **Х. Нильсон** ҳисобланади.

Собиқ Иттифоқда қўл тўпи бўйича биринчи йирик мусобақа 1928 йили I Бутуниттифоқ спартакиадаси доирасида ўтказилган. 1955 йилда Бутуниттифоқ қўл тўпи федерацияси ташкил топган. 1962 йилдан бошлаб эркаклар ва аёллар ўртасида мунтазам Иттифоқ чемпионатлари ўтказилиб турган.

Ҳозирги кунда Халқаро гандбол федерациясига дунёнинг 123 давлати аъзо бўлиб, жами 7 миллиондан ортиқ киши гандбол билан шуғулланади. Шу жумладан, 1,4 миллион шуғулланувчи собиқ Иттифоқ мамлакатлари гандболчиларидир.

ЖАҲОН ЧЕМПИОНАТИ НАТИЖАЛАРИ
(Эркаклар)

	<i>1-ўрин</i>	<i>2-ўрин</i>	<i>3-ўрин</i>
1970	Руминия	ГДР	Югославия
1974	Руминия	ГДР	ЧССР
1978	ГФР	СССР	ГДР
1982	СССР	Югославия	Польша
1986	Югославия	Венгрия	ГДР
1990	Швеция	СССР	Руминия
1993	Россия	Франция	Швеция
1996	Франция	Югославия	Швеция
1997	Россия	Франция	Швеция
1999	Швеция	Россия	Югославия
2001	Франция	Швеция	Югославия
2003	Хорватия	Франция	Испания
2005	Испания	Хорватия	Франция
2007	Германия	Польша	Дания
2009	Франция	Хорватия	Польша
2011	Франция	Дания	Испания

ЖАҲОН ЧЕМПИОНАТИ НАТИЖАЛАРИ
(Аёллар)

	<i>1-ўрин</i>	<i>2-ўрин</i>	<i>3-ўрин</i>
1971	ГДР	Югославия	СССР
1973	Югославия	Руминия	СССР
1975	ГДР	СССР	Венгрия
1978	ГДР	СССР	Венгрия
1982	СССР	Венгрия	Югославия
1986	СССР	ЧССР	Норвегия
1990	СССР	Югославия	ГДР
1993	Германия	Дания	Норвегия
1996	Ж.Корея	Дания	Венгрия
1997	Дания	Норвегия	Германия
1999	Норвегия	Франция	Австрия
2001	Россия	Дания	Венгрия
2003	Франция	Венгрия	Корея
2005	Россия	Румыния	Венгрия
2007	Россия	Норвегия	Германия
2009	Россия	Франция	Венгрия
2011	Норвегия	Франция	Испания

Қўл тўпи Олимпия ўйинлари дастурига 1972 йил (Мюнхен шаҳри)да киритилган.

ОЛИМПИА ҲЙИНЛАРИ НАТИЖАЛАР
(Э ркаклар)

		I	II	III
XX	1972	Югославия	ЧССР	Руминия
XXI	1976	СССР	Руминия	Польша
XXII	1980	ГДР	СССР	Руминия
XXIII	1984	Югославия	ФРГ	Руминия
XXIV	1988	СССР	Ж.Корея	Югославия
XXV	1992	МДХ (СНГ)	Швеция	Франция
XXVI	1996	Хорватия	Швеция	Франция
XXVII	2000	Россия	Швеция	Испания
XXVIII	2004	Хорватия	Германия	Россия
XXIX	2008	Франция	Исландия	Испания
XXX	2012	Франция	Швеция	Хорватия

(Аёллар)

		I	II	III
XXI	1976	СССР	ГДР	Венгрия
XXII	1980	СССР	Югославия	ГДР
XXIII	1984	Югославия	Ж.Корея	Хитой
XXIV	1988	Ж.Корея	Норвегия	СССР
XXV	1992	Ж.Корея	Норвегия	МДХ (СНГ)
XXVI	1996	Норвегия	Ж.Корея	Дания
XXVII	2000	Дания	Венгрия	Норвегия
XXVIII	2004	Дания	Ж.Корея	Украина
XXIX	2008	Норвегия	Россия	Ж.Корея
XXX	2012	Норвегия	Черногория	Испания

РЕСПУБЛИКАМИЗДА ГАНДБОЛНИНГ РИВОЖЛАНИШИ

1938 йилда Республикамизда гандбол бўйича биринчи чемпионат ўтказилди. 1960 йилгача Ўзбекистонда Тошкент Олий Ҳарбий билим юртида таълим олувчи курсантлар орасида 11x11 қўл тўпи мусобақалари ўтказилган. 1960 йили Харьков шаҳрида ёшлар орасида қўл тўпи бўйича Бутуниттифоқ мусобақалари ўтказилди ва шундан сўнг спортнинг бу тури мамлакатда тез ривожлана бошлади. **1960 йилда Ўзбекистон Давлат жисмоний тарбия институтида илк бор қўл тўпи мутахассислиги бўлими очилди.** 1960 йилдан бошлаб Тошкент шаҳар биринчиликларида 16-20 жамоа қатнаша бошлади ва Ўзбекистон гандболчиларининг собиқ Иттифоқ мусобақаларида қатнаша бошлаган йили деб қайд этилди. 1962 йили Тбилиси ва Свердлов шаҳарларида ўтказилган иккинчи собиқ Иттифоқ чемпионатида эркалар орасида Ўзбекистон терма жамоаси муваффақиятли иштирок этиб, олий лигага йўлланма олди.

Ўзбекистон терма жамоасини ташкил этган Ф.Абдурахмонов, М.Жуков, Б.Пикин, В.Огиренко, М.Сиротенко, М.Магдуллин, А.Олейников, Н.Раҳматов, А.Пантасенко ва А.Содиқов ЎзДЖТИ ва Тошкент Ирригация институти жамоалари вакиллари эди. Собиқ Иттифоқ чемпионатларида жамоага В.Севастьянов ва В.Лемешковлар мураббийлик қилган.

Ўзбекистон гандболчилари 1972-1973 йилларда юқори натижаларга эришдилар. Улар собиқ Иттифоқда олий лига жамоалари орасида ўтказилган чемпионатда олтинчи ўринни эгалладилар. **ЎзДЖТИ жамоаси** Бутун-иттифоқ талабалар ўртасидаги мусобақаларда уч карра ғолибликни қўлга киритди.

Ўзбекистон қизлар терма жамоаси 1975 ва 1983 йилларда собиқ Иттифоқ халқлари Спартакиадасида фахрли олтинчи ўринни эгаллади. 20 дан ортиқ қизларимиз спорт устаси талабларини бажардилар. Шулар жумласидан ўзбек қизи **Марғуба Артиқбоева** Ўзбекистонда биринчи бўлиб шу унвонга эга бўлди.

Тошкентда дастлабки ёшлар ва ўсмирлар спорт мактаблари 60-йилларда очилди ва собиқ Иттифоқ мактаб ўқувчилари спартакиадаларида мунтазам иштирок этиб, 1975 йили қизлар 3- ўринга, ўсмирлар эса 1979 йили олтинчи ўринга сазовор бўлишди. Кейинчалик ушбу спорт мактабларида шуғулланган жаҳон ва

Олимпия чемпионлари Виктор Махорин, Михаил Васильев, ёшлар ўртасида жаҳон чемпионлари С.Землянова ва О.Зубарева, собиқ Иттифоқ терма жамоаси таркибига қабул қилинган С.Орлов, В.Антонов, С.Калмиков, Г.Травкин, И.Ахмадиев, Б.Прохоровлар «**Ўзбекистонда Ҳалқаро спорт устаси**» унвонига сазовор бўлганлар.

Ўзбек гандболчиларини тайёрлашдаги фаол меҳнатлари учун Ф.Абдурахмонов, В.Каплинский, В.Огиренко, Е.Головченко, В.Конаплев, В.Изааклар «**Ўзбекистонда хизмат кўрсатган мураббий**» унвони билан тақдирландилар.

Мустақил Ўзбекистонда 1992 йили қўл тўпи федерацияси ташкил этилиб, 1993 йили Ҳалқаро ва Осиё федерацияларига қабул қилинди.

1992 йилдан Ўзбекистонда эркаклар ва аёллар ўртасида чемпионатлар ўтказилиб келинмоқда.

Ўзбекистон чемпионати ғолиблари

Йил	Эркаклар		Аёллар	
	Жамоа	Бош мураббий	Жамоа	Бош мураббий
1992	ЎзДЖТИ	Абдурахмонов Ф.А.	ЎзДЖТИ	Павлов Ш.К.
1993	ЎзДЖТИ	Абдурахмонов Ф.А.	УПТК	Изаак В.И.
1994	«Қурувчи»	Туркин А.П.	УПТК	Изаак В.И.
1995	«Қурувчи»	Давидов С.В.	Д'клуб- СКИФ	Бороткин С.
1996	«Қурувчи»	Давидов С.В.	Д'клуб- СКИФ	Павлов Ш.К.
1997	«Қурувчи»	Давидов С.В.	«Сергели»	Конаплев В.
1998	МҲСК	Давидов С.В.	«Сергели»	Конаплев В.
1999	МҲСК	Давидов С.В.	«Алгоритм»	Конаплев В.
2000	МҲСК	Давидов С.В.	«Алгоритм»	Конаплев В.
2001	«Танкчи»	Кондрашин Г.	«Алгоритм»	Конаплев В.
2002	«Танкчи»	Кондрашин Г.	«Алгоритм»	Конаплев В.
2003	«Танкчи»	Бороткин С.	«Алгоритм»	Конаплев В.
2004	«Танкчи»	Бороткин С.	«Алгоритм»	Конаплев В.
2005	«УзМУ»	Матхаликов.И	«Алгоритм»	Конаплев В.
2006	«Ўзор»		«Алгоритм»	Конаплев В.
2007	«Танкчи»	Бороткин С.	«АГМК»	Муминов.В
2008	«СамГаси»	Петросян.В	«Алгоритм»	Конаплев В.
2009	«СамГаси»	Петросян.В	«Алгоритм»	Конаплев В.
2010-11	«СамГаси»	Икрамов Ф	«АГМК»	Муминов.В

1994-1996 йилларда Марказий Осиё давлатлари клублари ўртасида ўтказилган чемпионатда «Д-клуб» (ЎзДЖТИ) гандболчи қизлари ғалабага эришдилар. Ш.К.Павлов ва Ф.А.Абдурахмоновлар раҳбарлигида ЎзДЖТИ талаба қизлари

асосида таркиб топган Республика терма жамоаси 1997 йили Иорданияда ўтказилган Осиё чемпионатида қатнашиб, Ўзбекистон жамоалари орасида спорт ўйинлари бўйича биринчи марта жаҳон чем-пионатида қатнашиш ҳуқуқига эга бўлди. 1997 йилнинг декабр ойида Германияда ўтказилган жаҳон чемпионатида Хитой, Бразилия ва Уругвай жамоаларини ортда қолдириб, Ўзбекистон гандболини дунёга танитди.

**1997 йили Олмонияда аёллар ўртасида ўтказилган
жаҳон чемпионатида иштирок этган Ўзбекистон Республикаси терма
жамоаси аъзолари таркиби**

<i>№</i>	<i>Ўйинчилар</i>	<i>Тузилган йили</i>	<i>Қайси жамоадан</i>
1	Скулкова Ирина	1967	ЎзДЖТИ, Тошкент
12	Неклюдова Елена	1975	ЎзДЖТИ, Тошкент
2	Суслина Ольга	1977	ЎзДЖТИ, Тошкент
3	Атилина Ольга	1981	ЎзДЖТИ, Тошкент
4	Зикова Анна	1978	ЎзДЖТИ, Тошкент
5	Келасьева Надежда	1978	ЎзДЖТИ, Тошкент
6	Фирсова Татьяна	1974	Сергели, Тошкент
7	Хадарина Юлия	1981	Надежда, Олмалик
8	Абзалова Азиза	1969	Сергели, Тошкент
9	Воронова Ирина	1978	Сергели, Тошкент
10	Василенко Елена	1977	АГУ, Майкоп, РФ
11	Червякова Инна	1975	Сергели, Тошкент
13	Семянникова Оксана	1978	ЎзДЖТИ, Тошкент
14	Жоржаладзе Виктория	1978	ЎзДЖТИ, Тошкент
15	Адждерская Ольга	1972	ЎзДЖТИ, Тошкент

Бош мураббий - Валерий Тюгай.

Мураббийлар:

Шоислом Павлов, Фердеус Абдурахмонов.

Делегация раҳбари – Жасур Ақромов.

Ўқувчи ёшларни жисмоний тарбия ва спорт машғулотларига оммавий жалб қилишни таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов ташаббуси билан 1999 йил 21 майда қабул қилинган Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистонда жисмоний тарбия ва спортни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 271-сонли қарорига биноан мамлакатда кадрлар

тайёрлаш миллий моделига асосланган ва унинг талабларига уйғунлашган узлуксиз таълимнинг оммавий спорт тизими яратилиб, амалга оширила бошланди.

Биринчи бўғин. «Ёшлик» спорт жамияти доирасида умумий ўрта таълим мактабларининг 1чи синфдан 9 чи синфгача бўлган ўқувчилар қамраб олинади. Ўқувчилар учун ҳар ўқув йилида «**Умид ниҳоллари**» ўйинлари ўтказилади. Дастлабки босқич кузги таътилда мактабларда, туманларда, иккинчи босқич қишки таътилда вилоят миқёсида, учинчи босқич баҳорги таътилда мамлакат миқёсида бўлиб ўтади.

«Умид ниҳоллари» ўйинлари ёшларнинг бўш вақтини фойдали ва мазмунли ўтказиш, курашда чиниқтириш, жамоа бўлиб ҳаракат қилишга ўргатиш, уларда жисмоний тарбияга бўлган эҳтиёжни пайдо қилиш ва кучайтириш, ғалабага интилиш фазилатларини тарбиялаш, мақсадида ташкил этилади. Шу билан бирга, ўқувчиларнинг шахсий-ижтимоий ривожланиши, иқтидорли ёшларни спорт заҳираларига киритиш ҳам назарда тутилади.

Иккинчи бўғин. «**Баркамол авлод**» спорт жамияти доирасига касб-ҳунар коллежлари ва академик лицейлар ўқувчилари қамраб олинади. Коллеж ва лицейлар ўқувчилари ўртасида йилига бир марта «Баркамол авлод» спорт мусобақалари ўтказилади. Мазкур мусобақаларнинг дастлабки босқичи октябр-январ, вилоят босқичлари январ-апрел, мамлакат якуний босқичи апрел-май ойларида ўтказилади. Бу мусобақалар ўқувчиларни жисмоний ва ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, ҳарбий хизматга тайёрлаш борасидаги кенг қамровли ишларни янги босқичга кўтаришга, спорт заҳираларини янги иқтидорли ёшлар билан мунтазам тўлдириб боришга ёрдам беради.

Учинчи бўғин. «Талаба» спорт уюшмаси доирасида олий ўқув юртлири талабалари орасида «**Универсиада**» спорт мусобақалари ўтказилади. Мусобақалар мамлакат миқёсида олий ўқув юртлири талабалари ўртасида ҳар икки йилда бир марта ўтказилиб, мамлакат терма жамоларини доимий равишда юрт шарафини нуфузли халқаро мусобақаларда ҳимоя қила оладиган спортчилар билан тўлдириб бориш имконини беради.

Янги тизим мамлакатимизнинг барча ўқувчи ёшларини тўла қамраб олади. Спорт илк бор мактабда ўқувчининг кундалик эҳтиёжига айланса, академик лицей ва касб-ҳунар коллежида унинг доимий ҳамроҳи бўлиб қолади. Университет ёки институтда эса бу ҳамроҳ уни нуфузли халқаро мусобақаларга олиб чиқади. Мусобақаларда кашф этилган ғолиблар Ўзбекистон терма жамоаларига жалб этилади. Яна бир муҳим томони – мазкур тизимларда спортнинг маълум тури бўйича фаолият кўрсатган йигит-қизлар бу борадаги ишларини бўлажак оилаларида, меҳнат жамоаларида ҳам давом эттирадилар. Шу жумладан, гандбол бўйича 16 та эркаклар ва 14 та аёллар жамоаси биринчи марта Бухорода ўтказилган «Универсиада-2002» дастурига киритилди. 2004 йил Самарқандда ва 2007 йил Тошкентда бўлиб ўтган Универсиада мусобақасида Тошкент шаҳри жамоаси ғолибликни қўлга киритишди.

Эркаклар жамоалари		Аёллар жамоалари	
1-ўрин	Тошкент-1	1-ўрин	Тошкент-1
2-ўрин	Бухоро	2-ўрин	Бухоро
3-ўрин	Наманган	3-ўрин	Тошкент-2
4-ўрин	Тошкент-2	4-ўрин	Наманган
5-ўрин	Фарғона	5-ўрин	Андижон
6-ўрин	Қорақалпоғистон	6-ўрин	Фарғона
7-ўрин	Андижон	7-ўрин	Самарқанд
8-ўрин	Тошкент-3	8-ўрин	Қорақалпоғистон
9-ўрин	Жиззах	9-ўрин	Хоразм
10-ўрин	Хоразм	10-ўрин	Қашқадарё
11-ўрин	Сирдарё	11-ўрин	Навоий
12-ўрин	Тошкент вилояти	12-ўрин	Тошкент-3
13-ўрин	Самарқанд	13-ўрин	Сурхондарё
14-ўрин	Қашқадарё	14-ўрин	Тошкент вилояти
15-ўрин	Сурхондарё		
16-ўрин	Навоий		

Бу уч бўғинли тизим йўлга қўйилгандан бошлаб яна қўл тўпи спортига, унинг яшашига, ривожига эътибор берила бошланди.

2003 йилда «Талаба» спорт жамиятининг тузилганлиги айтилиб, айни муддао бўлди, чунки эндиликда барча спорт турлари қаторида қўл тўпи бўйича ҳам олий ўқув

юртлари ўртасида мусобақалар ўтказилиб, бу спортчиларимизнинг тажриба орттиришига хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон гандболида ҳал этилмаган муаммолар ҳали анчагина. Бугунги кунда аввало қўл тўпи жамоаларидаги ўқув машғулотлари жараёни ва тарбиявий ишлар сифатини кескин яхшилаш керак бўлади. Спорт илмий вакиллари - педагогика фанлари доктори Э.Сейтхалилов, педагогика фанлари номзодлари В.Изаак, М.Жуков, Ж.Акрамов, Л.Хасанова, И.Шелягина, С.Азизов, доцентлар Ф.Абдурахманов, В.Лемешков, Ш.Павловлар ўз тажрибалари асосида гандболга доир қандай янгилик ва илғор усулларни ва таклиф ёки тавсия этадиган бўлсалар, ҳаммаси билан қуролланиш лозим. Шуларга амал қилгандагина энг яхши жамоаларимиз жаҳон гандболида етакчи мавқега эга бўлишлари мумкин.

Ўз -ўзини текшириш учун саволлар ва топшириқлар

1. Қўл тўпи ўйинининг тавсифи.
2. Қўл тўпи ўйинининг пайдо бўлиши ва ривож-ланиши.
3. Қўл тўпи ўйини бўйича қачондан бошлаб жаҳон чемпионатлари ўтказилмоқда?
4. Қўл тўпи қачон олимпия ўйинлари дастурига қўшилган?
5. Собиқ Иттифоқда қўл тўпи бўйича биринчи марта қачон мусобақалар ўтказилган?
6. Ўзбекистонда гандболнинг ривожланиши.
7. Гандбол бўйича Ўзбекистоннинг Олимпия чемпионларини санаб беринг.
8. Ўзбекистонда гандбол бўйича хизмат кўрсатган мураббийлардан кимларни биласиз?
9. Ўзбекистонлик гандболчилар биринчи марта жаҳон чемпионатида қачон иштирок этганлар?
10. «Умид ниҳоллари», «Баркамол авлод», «Универсиада» мусобақаларида гандболнинг ўрни.

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ИНСТИТУТИ

“ГАНДБОЛ ВА ТЕННИС НАЗАРИЯСИ ВА УСЛУБИЯТИ”

КАФЕДРАСИ

МАЪРУЗА № 2

**МАВЗУ “МУСОБАҚА ҚОИДАЛАРИ, УЛАРНИ ТАШКИЛ
ЭТИШ ВА ЎТКАЗИШ ТИЗИМЛАРИ”**

Тузувчилар: доц. Павлов Ш.К

Тошкент

Мақсад:

Умумий босқич талабаларини “гандбол” мусобақа қоидаларини ўргатиш, ва уларни ташкил этиш, ўтказиш тизимлари билан таништириш.

Ўтказиш жойи:

“Гандбол ва теннис назарияси, услубиёти” кафедрасининг услубий хонаси.

Ўқув режа ва вақт тақсимоти:

1. Кириш.....	5 дақиқа
2. Мусобақа қоидалари.....	30 дақиқа
3. Мусобақаларни ташкил этиш.....	15 дақиқа
4. Мусобақаларни ўтказиш тизимлари.....	15 дақиқа
А) айланма тизим	
Б) олимпия (чиқиб кетиш) тизими	
В) аралаш тизим	
5. Мусобақа низоми.....	10 дақиқа
6. Хулоса.....	5 дақиқа

Услубий тавсиялар:

1. Гандбол ўйин қоидаларини ўргатиш учун услубий тавсияномалар
2. Мусобақа ўтказиш тизимларининг ижобий ва салбий томонларини айтиб бериш
3. Мусобақа низомини тузилишининг ўзига хос хусусиятларини ёритиб бериш.

Назорат саволлари: .

1. Мусобақани қандай ташкил этасиз?
2. Мусобақа турларини атаб ўтинг.
3. Мусобақани қандай режалаштирасиз?
4. Мусобақа ўтказиш тизимларини изоҳлаб беринг.
5. Мусобақа ўтказиш усуллариининг ижобий ва салбий тарафларини айтиб беринг.
6. Мусобақа низоми қандай тузилади ва унда қандай масалалар акс эттирилиши лозим?
7. Гандбол майдони ўлчовлари.
8. Гандбол тўпининг ўлчовлари ҳақида нималар биласиз?
9. Хакамлар ҳайъати тўғрисида нималар биласиз?
10. Жазолашнинг қандай турларини биласиз?
11. “Дисквалификация” нима?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Павлов.Ш.К, Абдурахманов.Ф.А, Акромов.Ж.А “Гандбол” ЎЗ.ДЖТИ 2005 й. (дарслик).
2. Павлов.Ш.К, Абдурахманов.Ф.А, “Подготовка Гандболистов” УЗ.ГИФК 2006 г. (уч.пособие).
3. Павлов.Ш.К, Абдурахманов.Ф.А, Азизова.Р.И. “Гандбол” (мусобақа қоидалари, уларни ташкил этиш ва ўтказиш тизими) Тошкент “Lider Press” нашриёти 2008 й.

МУСОБАҚАЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА ЎТКАЗИШ

Қўл тўпи мусобақалари ўқув-машғулоти ишларининг асосий қисмини ташкил этади. У шуғулланувчиларнинг машғулотларга қизиқишини оширади, мамлакатда қўл тўпини оммавий ривожлантиришга ёрдам беради. Гандболчи ўйинларда мунтазам қатнашмай туриб юқори натижаларга эриша олмайди. Мусобақалар мусобақа қатнашчиларининг ва, умуман, жамоанинг **жисмоний, техник, тактик ва ахлоқий-иродавий тайёргарлиги** даражасини аниқлайди, ўқув-машғулоти жараёнининг аҳоли ва йўналишини аниқлаш имконини беради. Мусобақа натижалари ўқув-машғулоти ишларини яқунлаш воситаси бўлиб хизмат қилади.

Мусобақалар қатъийликни, ғалабага эришиш йўлидаги ирода кучини, жамоа, туман, шаҳар, республика, қолаверса, мамлакат олдидаги масъулият ҳиссини тарбиялайди. Ўйинчиларнинг эмоционал кескинлиги гандболчиларнинг руҳий хусусиятларини аниқлашга имкон беради.

Мусобақаларни бошқариш

Мусобақаларни тайёрлаш ва ўтказишга умумий раҳбарликни амалга оширадиган ташкилот, шунингдек, мусобақани ўтказиш учун аниқ жавобгар шахс бўлиши, мусобақалар жойини тайёрлаш, спортчи ва ҳакамларни кутиб олиш, жойлаштириш, овқатлантириш, уларга тиббий хизмат кўрсатиш, шунингдек, маданий тадбирларни ўтказиш учун ҳам жавобгар тайинланиши керак.

Мусобақа турлари

Олдига қўйилган вазифаларига қараб мусобақаларни асосий ва ёрдамчи мусобақаларга бўлиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари ва спорт Вазирлиги томонидан тасдиқланган спорт таснифи талабларига мувофиқ ташкил этиладиган ҳамда натижаларига кўра ғолиб ва **чемпион** деган ном бериладиган мусобақалар асосий мусобақаларга киради.

Мусобақаларнинг асосий тури - тақвим мусобақалари бўлиб, улар спорт тадбирларининг ягона тақвимий режасида назарда тутилади ва тасдиқланган низомга мувофиқ равишда ўтказилади.

Мусобақанинг асосий турларига: биринчилик ёки чемпионатлар, кубок мусобақалари, саралаш мусобақалари киради.

Биринчилик ёки чемпионатлар – энг масъулиятли мусобақалар бўлиб, уларнинг натижалари бўйича ғолиб жамоаларга чемпионлик унвони берилади. Мусобақаларни ташкил этишнинг бу тури жамоалар кучини ҳолисона баҳолашга, олиб борилаётган ўқув-машғулот ишининг сифатини таққослашга имкон беради.

Кубок мусобақаларига жуда кўп жамоаларни жалб этиш мумкин ва улар ғолибни қисқа муддатларда аниқлаш мақсадида ўтказилади. Кубок мусобақалари энг яхшиларни изчиллик билан танлаб олиш таомили бўйича ўтказилади.

Саралаш мусобақалари мусобақанинг кейинги босқичида қатнашиш учун энг кучли жамоаларни аниқлаш мақсадида ўтказилади.

Мусобақанинг ёрдамчи турларига қуйидагилар киради: назорат учрашувлари, ўртоқлик учрашувлари, қисқартирилган мусобақалар.

Назорат учрашувлари жамоаларни бўлажак мусобақаларга тайёрлаш ва уларнинг тайёргарлигини текшириш мақсадида ўтказилади.

Ўртоқлик учрашувлар ўқув-машғулот мақсадларида ёки анъанавий мусобақалар режасида ўтказилади.

Қисқартирилган мусобақалар бир неча соат мобайнида ўтказилади. Улар, одатда, байрам кунларига ва спорт мавсумининг очилиш ёки ёпилиш кунларига режалаштирилади.

Мусобақаларни режалаштириш

Гандбол мусобақаларини режалаштириш марказлаштирилган тарзда амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари Вазирлиги барча идоралар ва спорт ташкилотлари билан келишиб, мусобақаларнинг тақвим режасини ишлаб чиқади.

Ўзбекистон Республикаси гандбол федерациясининг вилоят, ўлка ва шаҳар мусобақалари йиғма тақвим режасини юқори ташкилотлар томонидан режалаштирилган мусобақаларни ҳисобга олган ҳолда тузиши мақсадга мувофиқдир.

Зарур ўзгартиришлар киритилгандан кейин, гандбол бўйича умумий йиғма режа тегишли жисмоний тарбия ва спорт қўмиталарининг оммавий спорт

тадбирлари режасига киритилади ҳамда барча спорт ташкилотлари учун мажбурий ҳисобланади.

МУСОБАҚА ЎТКАЗИШ ТИЗИМЛАРИ

Мусобақа ўтказишда асосан икки тизим - айланма тизим ва чиқиб кетиш тизими қўлланилади. Бошқа ҳамма тизимлар шунга асосланган бўлади.

Айланма тизим

Мусобақа ўйинларини айланма тизим бўйича ўтказиш учун жамоалар бир-бирлари билан бир маротаба учрашишлари керак. Агар мусобақа бир даврада ўтказилса, бир марта учрашишади. Энг тўғри йўл - мусобақани икки даврада ўтказишдир. Айланма тизим бўйича мусобақада учрашганларнинг ҳамма ўринлари белгиланади. Энг кўп очко тўплаган жамоа ғолиб ҳисобланади. Давра тизимини ўтказиш тартиби, мусобақага қатнашувчи жамоа тартиб рақамлари қуръа ўтказилгандан сўнг белгиланади. Жамоа номерлари белгилангандан сўнг шу номерларга асосланиб ўйин жадвали тузилади. **Давра тизимининг ўйин тақвимларини эса икки хил усулда тузиш мумкин:**

Биринчи усул: Тақвимнинг тузилиши мусобақага қатнашувчи жамоалар сонига боғлиқ. Бунинг учун жамоалар сонига яқин тоқ сон олинади ва шунга лойиқ вертикал чизиқлар чизилади. Масалан: 6 жамоа олсак, унга яқин тоқ - 5, демак, беш вертикал чизиқ чизилади. 8 жамоа олсак унга яқин тоқ сон 7 ва ҳоказо.

Сўнгра биринчи вертикал чизиқнинг тагига биринчи рақам қўйилади. қатнашувчи қолган жамоаларнинг тартиб рақамини эса шу чизиқнинг ўнг тарафидан кетма-кет юқорига, кейин пастга қараб соат стрелкасига қарама-қарши равишда чизиқнинг чап тарафидан ёзилади (1-жадвал, 1-устун).

Вертикал чизиқларнинг таги ва устига, тагидан бошлаб иштирок этувчи жамоаларнинг умумий сонига яқин тоқ сонигача, чапдан ўнгга қараб биттадан устун ташлаб жамоаларнинг рақамлари ёзилади. (1-жадвал). Бу рақамлар вертикал чизиқларининг ўнг ва чап тарафига қатнашувчи жамоаларни ёзишга дастлабки рақам бўлиб хизмат қилади.

Қолган рақамлар соат стрелкасига қарама-қарши, вертикал чизиқ тагидаги рақамдан кўпайтирилиб, вертикал чизиқ тепасидаги рақамдан эса камайтирилиб

ёзилади. Шу графалар тўлдирилгандан сўнг ўйин календари тузилади. Бунинг учун вертикал чизиқларининг икки томонидаги бир-бирига паралел рақамларни жуфтлаб қўшиб ёзиш зарур.

Иштирок этувчи жамоаларнинг умумий сони тоқ бўлса, у ҳолда вертикал чизиқларнинг устидаги ва тагидаги рақамлар шу кунги ўйинда иштирок этмайдиган жамоаларни кўрсатади. Ўйиннинг тақвим куни жадвалини тузишда бўш рақамлар (вертикал чизиқларнинг усти ва тагидаги) охириги жамоа билан бошланади. (бизнинг мисолимизда 1-6 билан).

1-жадвал

6-жамоага тақвим тузиш

	6 · 4		6 · 5	
4 : 3	5 : 3	5 : 4	1 : 4	1 : 5
5 : 2	1 : 2	1 : 3	2 : 3	2 : 4
1 · 6		2 · 6		3 · 6

Ўйиннинг тақвим кунлари

1-кун	2-кун	3-кун	4-кун	5-кун
1-6	6-4	2-6	6-5	3-6
2-5	5-3	3-1	1-4	4-2
3-4	1-2	4-5	2-3	5-1

Иккинчи усул: Бу оддий усул ўйин жараёнида майдон алмаштириш ҳеч қандай роль ўйнамаганда, яъни мусобақа бир жойда ўтказилганда қўлланилади. Бу усул бевосита тақвим кунлари тартиби билан тузилади. Қатнашувчи жамоалар сонига мос рақамлар (жамоалар сони жуфт бўлса), юқоридан чап тарафдаги биринчи рақамдан бошлаб икки устунга ёзиб чиқилади. Сўнгра иккинчи рақамдан бошлаб, биринчи рақамга қарама-қарши соат стрелкасига кетма-кет бошқа рақамлар иккинчи устунга ёзилади. Кейинги тақвим кунларда рақамларни, биринчи рақамни бир жойда, яъни олдинги жойда қолдириб соат стрелкасига қарама-қарши бошқа рақамлар силжитилади. Агар мусобақага қатнашадиган жамоалар сони тоқ бўлса, охириги жуфт сонлар ўрнига ноль рақами қўйилади, қолган рақамлар эса жой-

жойида қолдирилади. Ноль рақами билан жуфтлашган жамоа шу тақвим куни ўйнамайди.

2 жадвал

Тақвим бўйича ўйин кунларини 7 жамоага иккинчи усул билан тақсимлаш

1-кун	2-кун	3-кун	4-кун	5-кун	6-кун	7-кун
1-0	1-3	1-4	1-5	1-6	1-7	1-0
0-3	2-4	3-5	4-6	5-7	6-0	7-2
7-4	0-5	2-6	3-7	4-0	5-2	6-3
6-5	7-6	0-7	2-0	3-2	4-3	5-4

Мусобақани айланма тизим бўйича ўтказишга кетган вақтни аниқлаш учун умумий ўйинлар ҳисобини олиш керак. Бу қуйидаги формула билан аниқланади.

$$M = \frac{K(K - 1)}{2}$$

M – ўйинлар сони;

K – мусобақада қатнашувчи жамоалар сони.

Ўйин жадвалини тузишда тақвим бўйича ўйин кунлари орасидаги вақтга аҳамият бериш керак. Агар жамоалар бошқа жойга бориб ўйнаши керак бўлса, мусобақа бошланишидан бир кун олдин келишади. Агар мусобақа бир жойда ўтказиладиган бўлса, учрашув орасидаги вақт жамоаларнинг машқ қилиши ва дам олишига етарли бўлиши керак.

Ўйиндан ютилгандан сўнг чиқиб кетиш тизими

Бу тизим қоида бўйича қатнашадиган жамоалар сони кўп бўлса, оз муҳлат ичида мусобақани ўтказиш учун қўлланилади.

Ютқазган жамоалар мусобақани давом эттирмайди. Мусобақа тақвимининг сеткасини тузиш учун мусобақага қатнашувчи жамоаларнинг сонини аниқлаб, сўнг қуръа ташлаш ўтказилади. Қуръа ташлаш ўтказилгандан сўнг ташган рақамлар тартиб билан ёзилади. Шундай қилиб учрашадиган жамоалар қуръа ташлаш орқали маълум бўлади. Жамоалар сонига биноан сетка тузилади.

Агар жамоалар сони 2 нинг қандайдир даражасига тенг бўлса:

(2^2 қ 4; 2^3 қ 8; 2^4 қ 16; 2^5 қ 32 ва ҳоказо), бундай ҳолларда ҳамма жамоалар учрашувини биринчи даврада бошлайдилар. Агар қатнашувчи жамоалар сони 2^n даражасига тенг бўлмаса, у ҳолда иккинчи даврага қолган жамоалар сони 2^n даражасига тенг бўлиши керак.

Демак, жамоаларнинг бир қисми биринчи кундан, иккинчи қисми иккинчи кундан бошлаб учрашадилар. Биринчи кунда учрашувчи жамоалар сонини аниқлаш учун қуйидаги формуладан фойдаланилади:

$$K \text{ қ } (M - 2^n) \cdot 2$$

K-биринчи кундан ўйинга қатнашадиган жамоалар сони;

M-мусобақага қатнашувчи жамоалар сони;

2^n - қатнашувчи жамоалар сонига энг яқин 2 сонининг даражаси. Масалан: ўйинга қатнашувчи жамоалар сони 11. Шу сонга сетка тузиш зарурдир. Бунинг учун 11-га энг яқин 2^n даражаси олинади. Бу сон $2^4 = 16$ бўлади. Сўнг 16 дан қатнашувчи жамоалар сони айирилади. $16 - 11 = 5$

Айириш натижасида қолган беш жамоалар сони бўлиб, ўйиннинг иккинчи даврадан мусобақага қўшилади. Ўйиннинг 2-даражасидан қўшиладиган жамоалар сони тоқ бўлса, сетканинг юқорисига қараганда пастга бир жамоани кўп қўямиз.

(11 жамоага сетка тузиш)

1-давра	2-давра	3-давра	ғолиб
	1		
	2		
3			
4			
5			
6			
7			
8			
	9		
	10		
	11		

Ютилгандан сўнг чиқиб кетиш тизимининг ютуғи шундан иборат: мусобақага қатнашувчи жамоалар сонининг кўплигига қарамай қисқа вақт ичида ғолиблар аниқланади.

Аммо бу тизимнинг муҳим камчилиги - учрашувчи жамоалар жуфти қуръа ташлаш натижасида аниқланади. Бу эса тасодифий нарсa, чунки энг кучли икки жамоа қуръа натижасида бир сеткага тушиб қолиши мумкин. Шу иккала жамоанинг бири финалгача мусобақани давом эттирмай, чиқиб кетиши керак. Бунинг натижасида финалга кучсиз жамоа чиқади.

Бу тизимда, одатда, биринчи уч ўрин аниқланади.

1-ўрин - финал ғолиби.

2-ўрин – финалда мағлубиятга учраган жамоа.

3-ўрин - ярим финалда мағлубиятга учраган жамоалар учрашуви ғолиби.

МУСОБАҚА НИЗОМИ

Совринли ўринлар, шунингдек, мусобақада қатнашувчи жамоалар ёки жисмоний тарбия жамоалари (натижалар клублар бўйича ҳисобга олинганда) эгаллайдиган барча кейинги ўринлар аниқланадиган бирон-бир расмий мусобақа ўтказишдан аввал мусобақа ҳақидаги низом тузилган бўлиши керак. Бу низом гандбол федерацияси ёки мусобақани ўтказувчи бошқа бирор ташкилот томонидан тасдиқланади.

Мусобақа ҳақидаги низом катта юридик кучга эга бўлган ҳужжатдир. Унда асосий ташкилий ва техник шарт-шароитлар аниқ баён қилинган бўлади. Низом ўқув-машқ ишларининг мазмунини белгилаб беради, чунки жамоаларнинг ташкилий-услубий тайёргарлиги бўлажак мусобақаларнинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ўтказилади. Мусобақада қатнашувчи жамоаларнинг тайёргарлик кўриш учун етарли вақтга эга бўлишлари назарда тутилиб, низом олдиндан тасдиқланиши ва тарқатилиши керак.

Мусобақани ўтказиш даврида тасдиқланган низомдан четга чиқишга йўл қўйилмайди, акс ҳолда мазкур мусобақа уни ўтказётган ташкилотнинг обрўйига путур етказади ва кераксиз низоларни келтириб чиқаради, холос.

Мусобақа низомида қўйидаги масалалар акс эттирилган бўлиши керак:

1. Ўтказилаётган мусобақанинг мақсади ва вазифалари.
2. Мусобақанинг ким томонидан ўтказилаётгани (федерация, ташкилий қўмита ва ҳоказолар).
3. Мусобақа ўтказиш муддатлари ва шартлари.
4. Мусобақага қўйиладиган жамоалар сони ва номи, «заявка»га киритиладиган қатнашчиларнинг максимал миқдори.
5. Мусобақа ўтказиладиган ўйин тизими (даврари – бир ёки икки даврари, мағлубиятдан кейин ўйиндан чиқиб кетиладиган, аралаш тизим).
6. Ҳисобга олиш тизими ва жамоаларнинг (натижалар клублар бўйича ҳисобланганда) эгаллаган ўринларини аниқлаш тартиби.
7. Мусобақанинг алоҳида шартлари (қандай ҳолларда ўйинда қўшимча вақт белгиланиши ва унинг давомийлиги, ўйин дуранг билан тугалланганда ёки ўтказилган мусобақа натижасида очколар сони тенг бўлганда ғолибни аниқлаш усуллари, ўйин қоидаларида кўрсатилганидан ташқари нечта захирадаги ўйинчини алмаштириш мумкинлиги ва ҳоказолар).
8. Жамоаларни ва мусобақа қатнашчиларини расмийлаштириш тартиби, шакли, ўйинчиларнинг талабномалар бериш ва қайта талабнома бериш муддати.
9. Мусобақаларни олиб борадиган ҳакамлар ҳайъатининг номи.
10. Ўтказилган ўйинга норозилик билдириш ва уни қараб чиқиш, шунингдек, ўйинчиларни майдондан чиқариб юбориш ёки уларни огоҳлантириш билан боғлиқ бўлган интизом масалаларини кўриб чиқиш тартиби.
11. Ўйинчилари интизомни бузганлиги учун жамоаларнинг жавобгарлиги ҳамда майдон(спорт зал) ва клублар маъмуриятининг ўйин ўтказиш вақтида тартиб сақланиши учун жавобгар бўлиши.
12. Мусобақа ўтказиладиган жойлар ва уларга қўйиладиган талаблар.
13. Ғолибларни мукофотлаш ҳамда охирги ўринларни эгаллаган жамоанинг ёки жамоаларнинг кейинги худди шундай мусобақада қатнашиш шартлари.

**2005 ЙИЛ ГАНДБОЛ БЎЙИЧА ЭРКАКЛАР, АЁЛЛАР, ЎСМИР БОЛАЛАР ВА
ҚИЗЛАР ЎРТАСИДА ЎТКАЗИЛАДИГАН ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ЧЕМПИОНАТИ ВА КУБОКЛАРИ
МУСОБАҚАЛАРИНИНГ**

Н И З О М И (Намуна)

1. Мақсад ва вазифалар

Ўзбекистон Республикаси чемпионати ва кубок мусобақалари қуйидаги мақсадларда ўтказилади:

- кучли жамоаларни, клуб ва ўйинчиларни аниқлаш, уларни Осиё ва бошқа халқаро мусобақаларда иштирок этувчи Ўзбекистон Республикаси терма жамоасига саралаш;
- гандболчиларнинг спорт маҳоратини ошириш;
- чемпионат ва кубок ғолибларини аниқлаш;
- Республикада гандболни оммавийлаштириш.

1. МУСОБАҚАГА РАҲБАРЛИК КИЛИШ

Мусобақалар 2001 йил Жаҳон Гандбол федерацияси томонидан тасдиқланган масъул қоида бўйича ўтказилади.

Мусобақани ўтказиш Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари Вазирлиги, спорт ўйинлари бўйича Республика олий спорт маҳорати мактаби ва Ўзбекистон гандбол федерацияси билан ҳамкорликда амалга оширилади.

Мусобақани ўтказиш бевосита ЎЗГФ томонидан тасдиқланган ҳакамлар зиммасига юклатилади.

Мусобақаларни ўтказиш жойи, ҳакам ва жамоаларни кутиб олиш, жойлаштириш, овқатлантириш ҳамда кузатиб қўйиш вилоят гандбол федерацияси ва мусобақа эгаси бўлган жамоа зиммасига юклатилади.

1. МУСОБАҚАЛАРНИ ЎТКАЗИШ ВАҚТИ ВА ЖОЙИ

1. Ўзбекистон Республикаси чемпионатлари айланма тизимда ўтказилади

Тур	Жамоалар	Муддати	Ўтказиш жойи
I тур	Эркаklar Аёллар	21-27 феврал 21-27 феврал	Андижон ш. Олмалиқ ш.
II тур	Эркаklar Аёллар	9-15 март 16-22 март	Самарқанд ш. Самарқанд ш.
III тур	Эркаklar Аёллар	11-17 апрел 18-24 апрел	Фарғона ш. Фарғона ш.
IV тур	Эркаklar Аёллар	6-12 июн 13-19 июн	Тошкент ш. Тошкент ш.

2. Мустақил Ўзбекистон кубоги

1. Эркаклар жамоалари 12-16 сентябр Тошкент ш.
2. Аёллар жамоалари 19-25 сентябр Тошкент ш.

3. Ўзбекистон кубоги

1. Эркаклар жамоалари 12-16 сентябр Фарғона ш.
2. Аёллар жамоалари 19-25 сентябр Олмалиқ ш.

4. Ўзбекистон биринчилиги

1. 1986-87 йилда туғилган ўсмирлар	2-8 май	Андижон ш.
2. 1986-87 йилда туғилган қизлар	10-17 май	Самарқанд ш.
3. 1989-90 йилда туғилган ўсмирлар	7-13 ноябр	Фарғона ш.
4. 1989-90 йилда туғилган қизлар	14-20 ноябр	Самарқанд ш.
5. 1991-92 йилда туғилган болалар	Белгиланаётган вақтда	Белгиланаётган жойда
6. 1991-92 йилда туғилган қизлар	Белгиланаётган вақтда	Белгиланаётган жойда

4. МУСОБАҚА ҚАТНАШЧИЛАРИ

Ўзбекистон чемпионати ва Кубокларига клуб жамоалари, БЎСМ, спорт ташкилотлари, вилоятлар, Қорақалпоғистон ва Тошкент шаҳар БЎСМлари иштирок этишига рухсат этилади.

Жамоа таркиби 20 киши, шу жумладан, Гандбол Федерацияси лицензиясига эга бўлган 16 ўйинчи, 2 мураббий (мураббий), шифокор-уқаловчи ва жамоа вакили.

Вилоятлар Қорақалпоғистон ва Тошкент шаҳар ғолиблигини қўлга киритган ўсмирлар ҳамда қизлар жамоалари, Ўзбекистон Республикаси биринчилик мусобақаларига қатнашишига рухсат берилади.

Жамоа таркиби 14 киши, шу жумладан, 12 ўйинчи, 1 мураббий, 1 ҳакам.

Ҳар бир тур ёки биринчиликка иштирок этувчи жамоалар ҳакамлар ҳайъати вилоят спорт қўмитаси, маҳаллий тиббий диспансер ва қатнашувчи клуб томонидан тасдиқланган 2 нусхадаги талабномани (заявка) топшириши шарт.

Ўйинчи Чемпионат ва Кубок давомида фақат битта жамоада (клубда) ўйнаши мумкин.

Айрим ҳолатларда, яъни ҳарбий хизматга чақирилганда ва заҳирага чиққанда, доимий яшаш учун бошқа жойга қўчганда, олий ўқув юртларига кирганда, Федерация ижроқўми рухсати билан бошқа жамоага ўтиши мумкин.

Республика терма жамоа заҳираларини тайёрлаш мақсадида, Тошкент шаҳар мактаб ва ёшлар жамоалари Республика терма жамоаси сифатида Чемпионат ва Кубок мусобақаларида иштирок этишига рухсат берилади.

Бир жамоадан иккинчи жамоага ўтиш муддати 2004 йил 1 декабрдан 2005 йил 25 январгача белгиланади.

Ўзбекистон терма жамоа ўйинчилари ва стажерларининг бошқа жамоага ўтиши фақат ЎзРГФ ижроқўми рухсати билан амалга оширилади.

Мусобақаларга иштирок этиш учун бериладиган талабномалар ҳар бир тур бошланишидан 3 кун аввал ҳар бир ўйинчи учун 10000 (ўн минг) сўм миқдорида Гандбол Федерацияси ҳисобига бадал ўтказилгандан сўнг қўрилади.

Ўзбекистон Республикаси клублари ўйинчиси Республиканинг бошқа клубларига ўтиш гандбол федерацияси ҳисобига 5000 (беш минг) сўм миқдорида пул ўтказгандан сўнг амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси клублари ўйинчилари МДҲ (СНГ) ҳамда чет эл клубларига ўтадиган бўлса, 200 АҚШ доллари миллий валюта курси ҳисобида Гандбол Федерацияси ҳисобига ўтказиши лозим.

Мусобақанинг 1-турига келган куни барча жамоалар ҳакамлар ҳайъатига қуйидаги ҳужжатларни тақдим этишлари шарт:

– номдор талабнома (исми шарифи, отасининг исми, туғилган кун, ой, йили, спорт унвони, бўйи ва ўйинчининг рақами, доимий яшаш жойи, иш жойи, ўқиш ва хизмат жойи);

– шахсни тасдиқловчи ҳужжат (ксеро-нусхаси);

- пул тўланганлиги тўғрисида ҳужжат нусхаси;
- иштирок этувчи жамоа клубининг манзили, телефони, факси ва маълумоти.

Юқоридаги кўрсатилган ҳужжатлар асосида ўйинчи ва мураббийларга лицензиялар берилади.

Лицензия мусобақаларга иштирок этиш учун асосий юридик ҳужжат ҳисобланади. Лицензия нархи – 1000 (бир минг) сўм.

1. ИМТИЁЗЛИ ШАРТЛАР

Ўзбекистон биринчилигида ғолиб бўлган 1986-87 йилда туғилган йигит-қизлар ЎзДЖТИ ва жисмоний тарбия факултети мавжуд бўлган олий ўқув юртларига имтиёзли равишда киришга номзодлик ҳуқуқига эгадирлар.

2. ЖАМОА НАТИЖАЛАРИНИ АНИҚЛАШ

Чемпионатда жамоанинг эгаллаган ўрни, Кубок ва биринчиликда барча ўйинларида энг кўп очко тўплаган жамоа ҳисобланади.

Жамоага ғалаба учун 2 очко, дуранг учун 1 очко, мағлубият учун 0 очко, ўйинга келмаган жамоага 0:10 натижа қайд этилади.

Чемпионат ва биринчиликда икки ва ундан ортиқ жамоалар тўплаган очколари бир хил бўлса, устунлик қуйидагича аниқланади:

- жамоалар ўртасидаги учрашувларда кўп очко тўплаган жамоа;
- барча ўйинларда кўп ғалабага эришган жамоа;
- жамоалар ўртасида ўтказилган ўйинда киритилган ва қўйиб юборилган тўплар фарқи;
- барча ўйинларда киритилган ва қўйиб юборилган тўплар фарқи.

Кубок мусобақаларида икки жамоа учрашувида дуранг қайд этилса, ғолибни аниқлаш қуйидагича ҳал этилади:

- 2 марта (5 дақиқалик икки тайм) қўшимча вақт берилади.
- 7 метрлик жарима тўпи отиш (5 тадан) ва ғолиб аниқланганича.

Агар жамоалар ўйинга узрли сабаб билан кеч қолса ёки келмай қолса, у ҳолда қолдирилган ўйин муддати бош ҳакамлар ҳайъати қарори билан белгиланади.

Ўйинга сабабсиз келмаган ёки ўйин вақти тугамасдан майдонни тарк этган жамоа мусобақадан четлаштирилади ва учрашувда эришган ғалабалари бекор қилинади. Жамоанинг хулқ–атвори Ўзбекистон Ганбол Федерацияси президиумида кўриб чиқилади.

7. МУСОБАҚА ЎТКАЗИЛИШ ЖОЙЛАРИГА ТАЛАБЛАР

Ўзбекистон чемпионати, Кубоклари ва биринчи-ликлари ХГФ томонидан тасдиқланган халқаро қоида бўйича, мазкур Низом асосида ёпиқ иншоотларда ўтказилади.

- майдон юзаси ёғоч ёки синтетика билан қопланган бўлиши шарт;
- бетон, асфальт, табиий тупроқ билан қопланган майдонларда мусобақа ўтказиш ман этилади.

Мусобақани ташкил этувчи ва қабул қилувчи жамоалар зиммасига қуйидагилар юклатилади:

- иштирокчи ва ҳакамларни жойлаштириш ва овқатлантиришни ташкил этиш;
- жамоаларга спорт залларида кўникма ҳосил қилиш учун вақт белгилаш;
- мусобақа ўтказиладиган ва жамоалар турар жойларида хавфсизликни таъминлаш;
- жамоа ва ҳакамларга қайтиб кетишлари учун чипталар олишга кўмаклашиш;
- иштирокчи, ҳакамлар ва матбуот ходимлари учун спорт залидан жой ажратиш.

Мусобақа ўтказилиш жойларини қониқарсиз ҳолда ташкил этган мезбон жамоаси мусобақа ўтказиш ҳуқуқидан маҳрум этилади.

8. ИНТИЗОМГА ЗИД ҲАРАКАТЛАР

Ўйинчи ва мураббийларнинг тартибсиз хулқи (ҳакамликка апелляция қилиш, бир-бирига, рақибларга, мухлисларга қўполлик қилиш) спортчига хос бўлмаган қўпол ҳаракат ҳисобланади.

Спортчига хос бўлмаган ҳаракати учун ўйиндан четлатилган ўйинчи бевосита кейинги ўйинга қўйилмайди.

Ўйинни бошқарувчи ҳакамлар ва бош ҳакам томонидан ўйин майдонидан ташқарида турган ўйинчилар, мураббийлар ва бошқа масъул шахслар, шунингдек, огоҳлантирилади ва дисквалификация қилинади.

9. НОРОЗИЛИК (ПРОТЕСТ)

Ҳакамларни тайинлаш, ўйин жадвали, қоида асосида ҳакамлар томонидан қилинган қарорга норозилик (протест) бериш мумкин эмас.

Норозилик ўйин тугаганидан сўнг бир соат ичида бош ҳакамга ёзма равишда берилиши шарт (ўйиндан сўнг дарҳол рақиблар жамоаси огоҳлантирилиб, ўйин баённомасига белгиланиб қўйилади)

10. ЎЙИН ИШТИРОКЧИЛАРИНИ ҚАЙД ЭТИШ ТАРТИБИ

Ўзбекистон Гандбол Федерацияси текширув хайъати спорт техник хайъати (СТК) талабларини асосида жамоаларнинг ҳужжатларини (жамоадан бошқа жамоага ўтиш ва ҳакозо) текширади.

Жамоа вакили чемпионат ва Кубокларга қатнашиш учун муҳр билан тасдиқланган 2 нусхадаги талабнома, ўйинчиларнинг жамоа билан шартномасини тақдим этишлари лозим.

Ҳужжатлар назоратдан ўтгандан сўнг ўйинчига ушбу жамоа таркибида мусобақаларга қатнашиш ҳуқуқини берувчи лицензия берилади.

Ўзбекистон биринчилигида иштирок этувчи жамоа вакиллари текширув хайъатига қуйидаги ҳужжатларни тақдим этиши керак:

- битирув синф ўқувчилари паспорти (паспортсиз мусобақага қўйилмайди);
- бошқа ўқувчиларга туғилганлиги тўғрисидаги гувоҳнома ва турар жойидан маълумотнома;
- вилоят спорт қўмитаси ва жисмоний тарбия тиббий диспансери томонидан тасдиқланган 2 нусхада талабнома.

Мусобақалар бошланишидан бир кун олдин мусобақа мезбонлари жамоаси спорт базасида соат 17:00 да жамоа вакиллари билан йиғилиш ўтказилади.

Чемпионат, Кубоклар ва биринчиликда иштирок этишни тасдиқлаш учун жамоалар 10 феврал 2004 йилгача УЗГФнинг қўйидаги манзилгоҳига юборилиши лозим:

Тошкент ш. 700059, У.Носир кўчаси 81 «А» уй

БЎОЗСМ № 5. Ўзбекистон гандбол Федерацияси бош котиби.

Тел: 50-88-46

Мусобақада иштирок этиш учун талабнома 10 февралгача Ўзбекистон гандбол федерацияси Президиумига юборилади ва жамоалар учун айрим чеклашлар кўрсатилиб, мусобақага қатнашишига рухсат берилади.

Мусобақани ўтказиш тизими қатнашувчи жамоалар сонига боғлиқ бўлиб, жамоа вакиллари иштирокида бош ҳакамлар ҳайъати томонидан аниқланади.

11. МОЛИЯ ШАРТЛАРИ

Мазкур Низом 2005 йилда ўтказиладиган Ўзбекистон чемпионати, Кубоклари ва биринчилик мусобақаларига таклиф (вўзов) вазифасини ўтайди.

Ўзбекистон чемпионати ва Кубок мусобақаларини ўтказиш харажатлари (спорт иншоотларидан фойдаланишга кетадиган маблағ, ҳакамлар учун тўлов, овқатланиш, жойлашиш, йўл харажатлари (йўл харажатлари, мусобақа ҳакамлик тўловлари, жамоа ва ўйинчиларни тақдирлаш) Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари ва спорт Вазирлиги ҳисобидан қопланади.

Ўзбекистон чемпионати ва Кубок мусобақаларида қатнашиш учун сарф-харажатлар (йўл харажатлари, овқатланиш, жойлашиш) мусобақага қатнашувчи ташкилот ҳисобидан қопланади.

1986-87 йилларда туғилган ўсмирлар (қизлар) орасида Ўзбекистон Республикаси биринчилиги ўтказиш сарф-харажатлари (спорт иншоотлар аризаси, иштирокчиларни жойлаштириш ва овқатлантириш, йўл харажатлари; ҳакамларни жойлаштириш, овқатлантириш, маош тўлаш, жамоа ва ўйинчиларни тақдирлаш) Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари ва спорт Вазирлиги маблағи ҳисобидан амалга оширилади.

Биринчилик мусобақаларига қатнашувчи жамоалар йўл харажатлари, мусобақага қатнашмоқчи бўлган ташкилот ҳисобидан қопланади.

1988-89, 1990-91 йилда туғилган ўсмирлар (қизлар) орасида ЎзР биринчилигини ўтказиш сарф-харажатлари мусобақага қатнашувчи ва мусобақани ўтказувчи ташкилотлар маблағи ҳисобидан амалга оширилади.

Ўзбекистон чемпионати ва Кубок мусобақаларига иштирок этувчи барча жамоалар чемпионатнинг 2-тури бошлангунга қадар федерация ишини ташкил этиш, шунингдек, чемпионатни ўтказиш ва ўйинчилар, мураббийлар ва ҳакамларни рағбатлантириш учун, ЎзГФ ҳисобига 100000 (юз минг) сўм бадал тўлаши шарт.

12. ТАҚДИРЛАШ

Биринчи ўринни эгаллаган жамоага «Ўзбекистон Республикаси чемпиони» унвони ва Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари ва спорт Вазирлигининг I даражали дипломи берилади.

Жамоа ўйинчилари Ўзбекистон Республикаси маданият ва спорт ишлари вазирлигининг I даражали дипломлари ва қимматбаҳо мукофотлари билан мукофотлантириладилар.

2, 3-ўрин соҳиблари тегишли даражали дипломлар билан тақдирланадилар.

Эслатма: Олий ўқув юртларига имтиёз берувчи мусобақалар ҳисоботи мусобақалар тугагандан сўнг 3 кун мобайнида Ўзбекистон Республикаси маданият ва спорт ишлари вазирлигининг ОСЮ бошқармасига топширилиши шарт, ўз вақтида топширилмаган ҳисоботлар қабул қилинмайди.

ЎзРГФ Президиуми томонидан тасдиқланган чемпионат, Кубок ва биринчиликларга келишилган «қўшимчалар», айрим узгаришлар киритилиши мумкин.

Спорт ўйинлари бўйича РОСММ

*ОСЮ бошқармаси
ЎзР гандбол федерацияси.*

Ўз-ўзини текшириш учун саволлар ва топшириқлар

1. Мусобақани қандай ташкил этасиз?
2. Мусобақа турларини атаб ўтинг.
3. Мусобақани қандай режалаштирасиз?
4. Мусобақа ўтказиш тизимларини изоҳлаб беринг.
5. Мусобақа ўтказиш усуллариининг ижобий ва салбий тарафларини айтиб беринг.
6. Мусобақа низоми қандай тузилади ва унда қандай масалалар акс эттирилиши лозим?
7. Гандбол ўйини қачон, қаерда ва ким томонидан кашф этилган?
8. Гандбол бўйича жаҳон чемпионатлари қачондан бошлаб ўтказилмоқда?
9. Гандбол қачон Олимпия ўйинлари дастурига киритилган?
10. Ўзбекистон гандболчиларининг жаҳон аренасига чиққанлиги тўғрисида қандай маълумотларни биласиз?
11. Ўзбекистон гандболида биринчилардан бўлиб Спорт устаси унвонига сазовор бўлган спортчиларни санаб ўтинг?
12. Ўзбекистон гандболчилари орасидаги фан арбоблари ва Ўзбекистонда хизмат кўрсатган мураббийларни биласизми, улар кимлар?
13. Гандбол майдони ўлчовлари.
14. Гандбол тўпининг ўлчовлари ҳақида нималар биласиз?
15. Хакамлар ҳайъати тўғрисида нималар биласиз?
16. Жазолашнинг қандай турларини биласиз?
17. “Дисквалификация” нима?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Игнатьева.В.Я. **“Гандбол”** М.,ФиС, 1983г (уч.пособие).
2. Павлов.Ш.К, Абдурахманов.Ф.А, Акрамов.Ж.А **“Гандбол”** ЎЗ.ДЖТИ 2005 й. (дарслик).
3. Павлов.Ш.К, Абдурахманов.Ф.А, **“Подготовка Гандболистов”** УЗ.ГИФК 2006 г. (уч.пособие).
4. Акрамов.Ж.А **“Гандбол”** УЗ.ГИФК 2008 г. (учебник).
5. Павлов.Ш.К, Абдурахманов.Ф.А, Азизова.Р.И. **“Гандбол”** (мусобақа қоидалари, уларни ташкил этиш ва ўтказиш тизими) Тошкент “Lider Press” нашриёти 2008 й.

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ИНСТИТУТИ

“ГАНДБОЛ ВА ТЕННИС НАЗАРИЯСИ ВА УСЛУБИЯТИ”

КАФЕДРАСИ

МАЪРУЗА № 3

**МАВЗУ “ ГАНДБОЛ ЎЙИН ТЕХНИКА ВА
ТАКТИКАСИНИНГ ТАСНИФЛАНИШИ”**

Тузувчилар: доц. Павлов Ш.К

Тошкент-2014

Мақсад:

Умумий босқич талабаларини
гандбол ўйин техника ва тактикасининг
таснифланиши билан
таништириш.

Ўтказиш жойи:

“Гандбол ва теннис назарияси, услубиёти” кафедрасининг
услубий хонаси.

Ўқув режа ва вақт тақсимооти:

1. Кириш (техника ва тактиканинг таснифи).....10 дақиқа
2. Гандбол ўйин техникасини классификацияси.....30 дақиқа
- А) Хужум ўйин техникаси
- Б) Химоя ўйин техникаси
- В) Дарвозабон ўйин техникаси
3. Гандбол ўйин тактикасини классификацияси.....35 дақиқа
- А) Хужум ўйин тактикаси
- Б) Химоя ўйин тактикаси
- В) Дарвозабон ўйин тактикаси
4. Хулоса.....5 дақиқа

Услубий тавсиялар:

1. Техник тактик тайёргарликнинг бир – бирига алоқадорлиги.
2. Гандболчиларни техник тайёрлашда қўлланиладиган воситалар.
3. Гандболчиларни тактик тайёрлашда қўлланиладиган воситалар.
4. Хужум ва химояда қўлланиладиган тизимларни ўргатиш.
5. Ўйинчи амплуаларининг ўзаро боғлиқлиги.
6. Сон жihatдан устунликда ва камчиликда ўйнаш таснифи.
7. Гандболда энг кўп қўлланиладиган хужум тизимлари.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Клусов.Н.П. “Тактика гандбола” -М., 1980 г.
2. Игнатъева.В.Я. “Гандбол” М.,ФиС, 1983г (уч.пособие).
3. Шестаков.М.П. “Тактическая подготовка” Гандбол М.;Академия, 2001 г.
4. Павлов.Ш.К, Абдурахманов.Ф.А, Акрамов.Ж.А “Гандбол” ЎЗ.ДЖТИ 2005 й. (дарслик).
5. Павлов.Ш.К, Абдурахманов.Ф.А, “Подготовка Гандболистов” УЗ.ГИФК 2006 г. (уч.пособие).
6. Акрамов.Ж.А “Гандбол” УЗ.ГИФК 2008 г. (учебник).

ЎЙИН ТЕХНИКАСИ

Гандбол ўйинида тўп билан ва тўпсиз усуллар бажарилади. Қўйилган мақсадга эришмоқ учун ўйинда қўлланиладиган хилма-хил махсус усуллар йиғиндиси **қўл тўпи техникасини** ташкил этади.

Техник усуллар – бу қўл тўпи ўйинини вужудга келтириш **воситаси** демакдир. Юксак спорт натижаларига эришиш кўп жиҳатдан гандболчиларнинг ана шу хилма-хил воситаларни қанчалик тўлиқ билишига, рақиб жамоа ўйинчилари қаршилиқ кўрсатаётган, кўпинча эса чарчоқ орта бораётган шароитда ўйин жараёнидаги турли ҳолатларда уларни қанчалик моҳирлик билан, самарали қўллашига боғлиқ. Қўл тўпи техникасини яхши билиш гандболчининг ҳар томонлама тайёргарлиги ва ҳар жиҳатдан камол топишининг ажралмас қисмидир.

Ўйин тараққиётининг юз йилдан ортиқ тарихи мобайнида гандбол техникасида муайян ўзгаришлар рўй берди. Бу тараққиётнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат: аввал кенг тарқалган 11х11 ўйин ўрнига ҳозирги кунда шиддатли, доимий юқори тезликда ҳаракат қилувчи ўйинчилар вужудга келди.

Ўйин техникасида ҳужум ва ҳимоя бир-биридан фарқ қилади. **Тўпни олиш, узатиш, олиб юриш ва дарвозага отиш ҳужум техникасига тегишлидир. Тўп йўлини тўсиш, уни тутиб олиш, уриб қайтариш ва дарвозабон ўйин техникаси ҳимоясида қўлланилади.**

Майдонда ҳужумчи ва ҳимоячи сифатида ҳаракат қилиш ҳамда алдамчи ҳаракатлар усули ўйин техникасининг асосини ташкил этади. Дастлабки ҳолат - туриш, тайёргарлик ва ҳаракат қилишни белгилайди. Баланс ва паст ҳолатда туриш ҳар хил, қайси ҳолатда туришни вазият белгилайди. Замонавий гандболда кўпинча баланс ҳолатда туриш (оёқлар озгина букилиб), оралиғи елка кенглигида, гавда сал олдинга эгилиб, қўллар букилган ҳолатда тутилади.

Қайси ўйинчи майдонда тез ва тежамли ҳаракат қилса, ўша ўйинчи кўпроқ фойда келтиради. Шунинг учун ҳар бир ўйинчи тез старт олишни, югураётиб йўналишни ўзгартиришни, тўхташ ва сакрашни, орқа билан эркин олдинга юришни, ён томон билан юришларни билиши шарт.

Қўл тўпи ўйинининг таснифи техник усулларни умумий махсус белгиларга қараб гуруҳларга бўлишдан иборат. Ўйин фаолияти тавсифига қараб **гандбол техникасида иккита йирик бўлим ажратилади:**

1. Майдон ўйинчиси техникаси.

2. Дарвозабон техникаси.

Ҳар қайси бўлим ҳаракатланиш техникаси ва тўпни бошқариш техникаси бўлимчаларига ажратилади. Кичик бўлимлар турли усулларда ижро этиладиган аниқ техник усуллардан - ҳаракатланиш техникаси услублари ва усулларидан иборат. Булардан майдон ўйинчилари ва дарвозабон фойдаланади. Усул ва турларда ҳаракатнинг асосий механизми умумий бўлиб, деталлари билангина фарқланади. Ҳар хил усулни ижро этиш шартлари гандбол техникасини янада турли-туман қилади.

Ўрганилаётган материални сурункалаштириш усул турларини тузукроқ тушунишга, уларни тўғри таҳлил қилишга, таълим ва олинган билимларни такомиллаштириш вазифаларини муваффақиятли ҳал қилишга ёрдам беради.

ҲУЖУМ ВА ҲИМОЯ ТЕХНИКАСИНИНГ

ТАСНИФЛАНИШИ

Ҳужум ўйини техникаси.

Тўпни эгаллаган ҳужумчи бутун вужуди билан рақиблар дарвозасига тўп киритишга интилади. Рақибларнинг қарама-қаршилигини фақат махсус усуллар ёрдамида енгиши мумкин.

Ўйин техникасининг бу қисмига тўпни илиш, ушлаш, тўпни ерга уриб олиб юриш ва эгаллаб олиш, чалғитиш (финт) ва тўсиқ (заслон) қўйиш усуллари киради.

Тўпни илиш. Бу тўпни эгаллашга имкон берувчи усул. Тўпни бир ва икки қўлаб илиш мумкин. Тўпни икки қўлаб илишда қўлларнинг панжалари бири-бирига яқинлаштирилиб воронкасимон чуқурлик ҳосил қилинади, бармоқлар тўпга текканидан сўнг, учиб келган тўп тезлигини пасайтириш учун қўллар букилади.

Тўпни бир қўлда илиш жуда мураккаб. Илиш ва кейинги қўлни силкитиш кўпинча бундай ҳолатда туташ ҳаракатни ташкил этади.

Тўп билан муваффақиятли ҳаракат қилиш учун уни тўғри ушлаш лозим. Агар ўйинчи уни икки қўллаб ушласа тўп яхши назорат қилинади. Лекин тўпни бир қўллаб юқоридан ёки очик кафт билан ҳам ушлаш мумкин. Фақат бу ҳолда тўпни қаттиқ сиқиб ушламаслик лозим, чунки бу қўлнинг панжа бўғимлари қотишига олиб келади.

Тўпни узатиш асосий техник усул ҳисобланади. Тўп узатиш кўп усуллар ёрдамида, айниқса, бошқаларга қараганда кўпроқ юқоридан ва қўл панжалари ёрдамида бажарилади. Узатиш техникасининг бажарилиши тўп отиш усулида ҳам фарқ қилади.

Қўлларни тирсак қисмида букган ҳолда юқоридан тўпни узатиш - қўл тўпида тўп узатишнинг асосий усулидир.

Кейинги вақтларда яширин ҳолда - орқадан, бош ортидан, оёқлар орасидан тўп узатиш кўпроқ аҳамиятга эга бўлмоқда. Тўп узатиш панжаларнинг фаол ишлаши натижасида бажарилади. Қўл панжалари ёрдамида узатилган тўп аниқлик ва тезликдан ютади.

Тўпни ерга уриб олиб юриш. Бу усул бир жойда турганда, кўпроқ юрганда, югурганда бажарилиб, қўл тўпи ўйинчисининг ҳаракат қилишда қўлланиладиган асосий усулларида ҳисобланади. Тўпни ердан ҳар-хил: юқориноқ ва пастроқ сапчитиб туриб юриш мумкин. Бу усулда қўл тўпи ўйинчиси майдондан сапчиб кетаётган тўпни пастга тушириб ва кенг ёйилган бармоқлари билан кутиб олади. У қўлини букиб, тўпни бироз юқорига узатади, сўнг уни яна майдонга маълум бурчак бўйича кескин итаради. Бунда оёқлар букилган, гавда бироз эгилган, бош тўғри тутилган бўлиши керак.

Тўпни ерга уриб олиб юриш тўғри чизик, ёйсимон чизик ва доира бўйлаб ҳар хил йўналишларда бажарилиши мумкин. Йўналишни, тезликни, сапчиш баландлигини ўзгартириб ҳамда тўпга қарамасдан ерга уриб олиб юришлар ҳозирги замон қўл тўпи ўйинида катта аҳамиятга эга бўлмоқда.

Тўпни отиш. Отиш натижаси бир қатор шароитларга боғлиқ, шулар орасида муҳими рақибларга кутилмаган вазиятда отиш йўналишини ва усулини ўзгартиришдир.

Тўпни кўзлаган жойга йўналтиришда, айниқса, тезлик муҳим рол ўйнайди унинг кучи тезлигига боғлиқ.

Тўп отиш техникасини бажаришда унинг инерцияси ва вазнини ҳисобга олиш зарур, тўп отаётган қўлнинг кенг амплитудадаги ҳаракати мушаклар қисқаришига ва гавдадаги барча мушакларнинг қисқаришига қулай шароит яратади. Лекин ўйинда бир неча қадамдан сўнг, кенг амплитудада қўлни силкитиб тўп отишни қўллаш анчагина мушкул. Шунинг учун ўйинчилар ва мураббийларнинг ижодий изланишдан мақсади тез отиш техникасини (ҳаракатни тезлаштириб, тўп илгандан сўнг дарров сакраб ва ҳоказо) яратишга қаратилган.

Дарвозага тўп отиш жойдан, юриб келиб, сакраб ва таянган ҳолатда бажарилади.

Энг кўп тарқалган усул – ҳаракатда юқоридан қўлни букиб тўп отишдир. Қўлларни силкитиш натижасида тўпни отиш ҳолати ўзгаради. Тўп отиш бошнинг орқа томонидан, елка устидан ёки ён томондан бўлиши мумкин. Бу вужудга келган ҳолат ва техникани бажариш хусусиятига қараб аниқланади.

Ҳаракатда қўлни юқорида букиб тўп отиш уч хил вазиятда бажарилади: чалиштирма қадамлардан (скрест қадамлар) сўнг отиш, чалиштирма қадамларсиз отиш ва тўхтаб отиш.

Чалиштирма қадамлардан сўнг ўйинчи югуриб келиб сакраб тўп отиши ёки рухсат этилган **уч қадам қоидасидан** фойдаланиши мумкин. Агар ўйинчи тўпни ўнг қўли билан отмоқчи бўлса, биринчи қадамни чап оёқ билан бошлайди, бу ҳолда иккинчи қадамини қўйишда шу оёқ кафтининг ички томонини югура бошлаган тарафига қараб қўяди. Шу ҳолда тўп ушлаган қўл тўғриланиб, бошнинг орқа томонига ўтказилади ва гавданинг ён томони дарвозага қаратилади. Тўп билан бўлган қўлга қарама-қарши оёқга таянилгандан сўнг тўп отиш ҳаракати бошланади; бу ҳолда гавданинг оғирлиги олдинга ўтказилиб, дарвоза томон бурилади ва тўп ушлаган қўл букилиб олдинга қараб тезланиш ҳаракатини бошлайди. Шунини ҳисобга

олиш керакки, қўл ҳаракати давомида тирсак панжалардан олдинда бўлмоғи керак. Тўпни қўлдан чиқаришда вужудга келадиган кафт ва билак силкитилиши, кейинчалик гавданинг юқори қисмларига нисбатан пастки қисмларини тўхтатишга олиб келади.

Юқоридан қўлни букиб тўп отиш қўлни тез силташ ёрдамида бажарилади. Биринчи олдинга қўйилган оёққа қарама-қарши қўл тўп билан орқага сурилади ва кейинги қадамда гавданинг юқори қисми билан бирга силтанадиган қўл охириг чегарасигача орқа тарафга бурилиши керак. Кейинги қадамни қўйишда гавда дарвоза томон бурилиб тезлик билан олдинга эгилади ва тўпни қўлдан чиқаради. Бу усулнинг фарқи шундаки, тўп отиш бир оёққа таянган ҳолда бажарилади.

Юқоридан қўлни букиб тўхтаб тўп отиш - бу энг тез отиш усулидир. Бу ерда дастлабки зарурият тўпни сакраб илиш ҳисобланади, бунда тўп отаётган ўйинчи қўлини силташни бошлаши мумкин. Бу ҳолда ўйинчи аввал ўнг оёғини, сўнг чап оёғини босади, товон эса ҳаракатнинг тўхташини таъмин этиш учун хизмат қилади.

Тўп отаётган ўйинчи қадам қўйишда гавданинг оғирлигини дарҳол олдинги оёққа ўтказди ва гавдани дарвоза томон буриб, қўл тирсагини буккан ҳолда тўпни кескин олдинга юборади.

Қўлни юқорида букиб, сакраб (юқорига) тўп отиш узоқ масофадан (10-12 м) дарвозага ҳужум қилишда қўлланилади. Қўлни силташ ва тўпни қўлдан чиқариш ҳавода бажарилади. Депсиниш кейинчалик оёқда бажарилиши керак. Тўп отаётган ўйинчи тўп ушлаган қўлини орқа томонга юбориб, тўпсиз қўлини олдинга чиқаради, гавданинг юқори қисмини отаётган томонга буриб, депсинишдан бўш оёғини букиши лозим

Тўпни дарвозага отиш ўйинчининг сакрагандан кейинги парвозининг энг юқори нуқтасида, кўкрак дарвоза томон бурилиб, оёқларнинг ораси кенг очилиб бажарилади.

Баъзан қўлнинг айланма ҳаракатини (олдинга, пастга, орқага) секинлантирган ва уларни икки томонга ёзган ҳолатида ҳимоячилар томонидан қўйилган тўсиқ ёнидан тўп отишга ижозат берилади.

Ўйинда йиқилиб отиш зарурияти тез-тез вужудга келади. Бу тўп отаётган ўйинчига ҳимоячилардан қутулиш, ё бўлмаса ўзи билан дарвоза орасидаги масофани яқинлаштириш имконини беради.

Тўпни таянган ҳолда йиқилиб дарвозага отиш сакраб-йиқилиб дарвозага тўп отишдан фарқ қилади. Биринчиси бекик вазиятдан ҳужум бошлашда қўлланилиб, иккинчиси олти метрлик чизикдан ҳужум қилишда ишлатилади.

Дарвозага бундай хилма-хил усулда тўп отиш мувозанат сақлаш муносабатида анчагина мураккабдир, чунки ўйинчи тўпни мувозанатини йўқотган ҳолда дарвозага отади. Боз устига, ўйинчи йиқилишининг йўналиши ҳар хил - олдинга ва ён тарафларга бўлиши мумкин.

Юқорида қўлни буккан ҳолда ён тарафга эгилиб ва йиқилиб тўп отиш бекик вазиятда ҳужум қилишга имкон беради.

Ён томонга эгилиб тўп отиш бир ёки икки оёққа таянган ҳолда бажарилади. Ҳимоячи қўллари билан ён томонидан қўйган тўсиқдан қутулиш учун ҳужумчи тўп отишни бажаришда гавдасини тўпсиз қўли томонга эгиб, тўпни боши устидан ва ҳимоячилар қўллари ёнидан дарвозага йўналтиради.

Ён тарафга йиқилиб тўп отиш. Бу усулни ўйинчи тўп отиш вақтида ҳимоячидан узоқроқ кетиш имкониятини яратиш учун қўллайди. Бунга «ёлғон» тўп отишда қўлланиладиган финтлар ёрдам беради. Ҳужумчи чалғитишдан сўнг олдинга бир қадам қўйиб, таянч оёқларини ҳимоячи оёғини дарвозага тўп отаётган томонга яқинроқ қўйиши керак. Шундан сўнг гавда оғирлиги олдинги эгилган оёққа ўтказилади. Гавда ён томони билан дарвоза тарафига бурилади, тўп билан бўлган қўл эса тўп отишнинг охириги ҳолатига кўтарилади. Ўйинчи таянч бўлмаган бўш оёғини олдинга кўтариб, бўш қўл томон эгилади ва ҳимоячи белидан сирпанганга ўхшаб йиқилади. У горизонтал ҳолатга яқинлашганда, дарвоза томонга кўкрагини қаратиб, тўпни бошининг орқасидан дарвозанинг кўзланган жойига юборади, сўнг бўш қўлини ерга теккизиб йиқилади.

Бундай тўп отиш усулини тўп отаётган қўл томондан ҳам бажариш мумкин, лекин бундай ҳолатда таянч оёқ иш бажараётган қўл тарафдаги оёқ бўлиши керак.

Юқорида қўлни букиб, сакраб, ён томонга эгилган ҳолда йиқилиб тўп отиш усулидан асосан чизик бўйлаб ва бурчакдан ҳужум қиладиган ўйинчилар фойдаланадилар. Ўйинчи тўпни икки қўл билан эгаллаб, тез олти метрли чизикқа яқинлашади, таянч оёқ кафтларини шу чизикқа параллел қўйиб «зонага» сакрайди ва тўпни ҳавода тўп отадиган қўлга ўтказиб, дарвозага отади. Тўп ушлаган қўл томондаги оёқ билан депсинганда, йиқилиш шу тарафга бажарилади ва ўйинчи ерга депсинган оёқда, кейин қўлларга тушади; бошқа оёқ билан депсинганда эса олдин бўш қўлга ва кейин депсинишдан бўш оёққа тушади. Ўйинчи елкалари орқали айланиб ўрнидан туради

Қўлни ёзиб, ён томондан тўп отиш - бекик вазиятда қўп қўлланиладиган усуллардан биридир. Уни бел, сон, тизза баландлигида бажариш мумкин. Силташ юқоридан тўп отишдагидай бажарилади. Чалиштирма ҳаракат қилгандан сўнг ўйинчи тўп отишнинг дастлабки ҳолатига келади: оёқлар кенг қўйилган, қўл тўп билан орқа томонга ўтказилган, гавда дарвозага ён томон билан бурилиб, тўп отадиган қўл томон эгилган бўлиши керак. Шундан кейин гавданинг оғирлиги олдинда турган оёққа ўтказилади, кўкрак дарвоза томон бурилади, қўл тирсак бўғинида букилиб, майдонга параллел олдинга чўзилади. Кейинчалик қўл силкитиш ҳаракати туфайли тўғриланади, унга елка ҳаракати қўшилиб, тўп дарвозага юборилади

Ҳимоячидан тўпни узоқроқ олиб кетиш учун, ўйинчининг олдинги таянч оёғини, ҳимоячи оёғин сиртқи томонига қўйиши мақсадга мувофиқдир (одатда ўнг тарафга).

Гавданинг юқори қисмини буриш ёрдамида қўлни букмасдан тўғри тўп отишни бажариш мумкин. Тўп ушлаган қўл томонидаги оёқ билан депсиниш ҳимоячилардан тўпни янада узоқроқ олиб кетишга имкон беради. Кўпинча бундай тўп отишлар юқорига ва ён томонга сакраган ҳолда бажарилади. Баландга сакраб, одатдагидай юқоридан тўп отмоқчидан ҳаракат қилган ҳужумчи охирида тўп отаётган қўли ҳаракатини ўзгартириб, тўпни юқоридан эмас, балки ҳимоячилар гавдаси ёки қўллари билан қўйган тўсиқлар ёнидан дарвозага юборади.

Дарвозадан қайтган тўпни қайта уриш. Дарвоза устунларига урилиб ёки дарвозабондан қайтган тўпни бир ёки икки қўллаб дарвозага отиш мумкин. Бу ҳаракат сакраб, кейин эса йиқилган ҳолда бажарилади.

Кейинги вақтларда дарвозабоннинг тўп отаётган ўйинчига пешвоз чиқиши амалда кўп қўлланилмоқда. Бундай ҳолатда, депсиниб, юқоридан баланд траекторияда тўп отишлар (дарвозабон устидан ошириб) маълум бўлишича, жуда сермахсул ҳисобланади. Тўп отишнинг бажарилиши одатдаги усулда бошланиб, охирида эса тўпнинг траекторияси ўзгартирилади.

Тўпни ерга уриб сапчителиб отиш - дарвозабонлар учун энг мураккаб тўп отишдир. Айниқса, отгандан сўнг сапчиб айланиб, ўз траекториясини ўзгартирадиган тўпни олиш дарвозабонлар учун жуда катта қийинчилик туғдиради. Одатда, бу усул бурчакдан ҳужум қилиш пайтида қўлланилади. Тўпни отилиш жойига қараб ўнга ёки чапга айлантириб отиш мумкин. Тўпни айлантиришга билак ва кафтнинг тезкор ҳаракатлари ва бармоқларнинг фаоллиги туфайли эришилади.

Чалғитишлар (финт). Бу усулни тўпсиз ва тўп билан бажариш мумкин. Тўпсиз чалғитишлардан кўпроқ уни қаршиликсиз қабул қилиш учун ҳимоячиларнинг яқинида турганда таъқибдан қутилиш мақсадида фойдаланилади. Тўп билан чалғитишлар узатишни, отишни ёки ерга уриб юришни қаршиликсиз бажариш учун қўлланилади.

Чалғитишлар мураккаб ҳаракатлар ёрдамида бажарилади, ҳаммасидан кўпроқ бир-бирига боғлиқ бўлган босқич (фаза): анчагина секин чалғитиш ҳаракати техник усулининг қулай пайтида қўлланилиши ва тез асосий усулни амалга оширишга боғлиқдир.

Икки ва ундан ортиқ усуллардан ташкил топган чалғитишлар икки турга бўлинади: оддий ва мураккаб. Бир ҳаракатдан иккинчи ҳаракатга ўтишда қанча кам вақт сарфланса, рақибни алдаб ўтишга шунча имконият яратилади.

Тўпни узатишда усулларни ўзгартириб тўп йўналишини ва тўп узатишда тўхтаб қолиш пайтларида чалғитишлар қўлланилади. Энг кўп тарқалган чалғитиш-

бу тўпни отмоқчи бўлиб, сўнг тўпни узатишдир (бош орқасидан, орқа ва ён томондан).

Тўп отишда тўпни узатаётгандай ҳаракат қилиш ёки бир усулда тўп отмоқчи бўлиб, иккинчи усулдан фойдаланиш, сакраб тўп отмоқчи бўлиб ерга тушиб ҳимоячини алдаб ўтиш жуда фойдалидир.

Чалғитишларни, айниқса, ҳимоячини алдаб ўтишда қўллаш муҳимдир. Бу бир ва икки қадамли ҳаракат бўлиши мумкин. Чалғитиш сифатида қадам қўйиш, ҳамла қилиш ва тўп узатишлардан фойдаланилади.

Тўсиқ. Бу ҳужумчиларнинг ҳимоячилар паноҳидан қутулиши учун қўлланиладиган фойдали воситадир. Қўл тўпи ўйинида тўсиқлар яқка ҳолда ва ўйинчилар гуруҳи томонидан қўйилиши мумкин.

Гуруҳ бўлиб тўсиқ қўйиш 9 метрли эркин тўп ташлаш чизигидан тўп отишда қўлланилади, бу бир неча ҳужумчининг бир-бирига яқин туриб, тўп эгалламоқчи бўлган ҳужумчига пешвоз чиқаётган ҳимоячилар йўлини тўсишдан иборатдир.

ҲИМОЯ ЎЙИНИ ТЕХНИКАСИ

Ўйинчиларнинг ҳимоя техникасига тўпни олиб юриш, уриб қайтариш, тўсиқ қўйиш ва дарвозабон орқали тўпни ушлаб олишлар киради.

Дастлабки ҳолатда тўғри туриш ҳимоя ҳаракати тайёргарлигига замин яратади. Ўйинчи оёқларини букиб, гавда оғирлигини оёқ кафтларининг олдинги қисмига баравар тақсимлаб, қўлларини букган ҳолда (бурчаги тахминан 90%) бир оз икки томонга ёйиб, қўл кафтларини олдинга қаратиб туриши керак. Ён томонга эркин юра олиш ва орқа билан югура билиш ҳимоячи ҳаракати техникасининг энг муҳим усуллари.

Тўпни олиб қўйиш. Бу муҳим усул ёрдамида жамоанинг қарши ҳужумга ўтиши таъминланади. Ҳимоядаги ўйинчи тўп узатилган вақтда уни олиб қўйиш мақсадида ўзи тўсиб турган ҳужумчининг олдидан тўпга қарши чиқиш учун жойидан кескин қўзғалиши лозим.

Тўпни уриб чиқариш. Бу ҳаракат тўп олиб юрган ҳужумчи билан курашда бажарилади. Ҳимоячи қулай пайт пойлаб ҳужумчига яқинлашади, тўпни уриб

чиқаради ва уни эгаллашга ҳаракат қилади. Тўпни уриб чиқариш уни отиш учун қўлни орқага узатиб, силташ ҳаракатини бажаришда ҳам қўлланилади. Ҳимоячи бундай ҳолатда ҳужумчининг тўпни отмоқчи бўлган қўлини орқага узатишини кутади ва шу пайт қўл кафти билан тўпни туширади

Тўпни тўсиш. Дарвозага йўналтирилган тўпга қаршилиқ кўрсатишда қўлланиладиган асосий восита ҳисобланади. Юқоридан, ўрта ва пастдан келаётган тўпни бир ва икки қўл билан тўсиш мумкин. Тўсишни бажараётган ҳимоячи қанчалик ҳужумчига яқин бўлса, тўп йўналишини аниқлаш шунчалик осон бўлади. Шунинг учун ҳимоячи тўпни ушлашга тайёрланишда диққат билан ҳужумчини, шунингдек, тўпни кузатиши ва ўз вақтида тўп отаётган ўйинчини тўхтатиш учун чиқиши лозим. Ҳужумчи тўп отишидан олдин ҳимоячи бевосита қўлларини юқорига қўтариб, кафтларини олдинга қаратиб бир-бирига яқинлаштиради ва тўпни тўсишда қўл бармоқларини жароҳатдан сақлаш учун мушакларини таранглаштиради.

Ердан сакратиб отилган тўпни тўсиш сакраб амалга оширилади. Шунинг учун ҳимоячи олдиндан оёқларини буюккан ҳолатда тайёрланиб туриши керак.

Қўшилиш. Бу усул ўйинчиларни назорат қилишни йўқотиш хавфи туғилганда қўлланилади. Ҳимоячилар қўшилишиб жой алмаштиради, бу ҳолда улар кузатувчига ўйинчилари ўзгаради. Тўсиқ қўйилган ҳужумчи орқага ҳаракат қилса, шу заҳоти унинг рақиби олдинга чиқиб, ҳужумчи кетган томонга ўтади. Одатда, бундай усул тўсиқ қўйишда ва ҳужумчиларнинг қарама-қарши ўрин алмаштиришида қўлланилади. Ҳужумчи ҳимоя ҳаракатларига қўшилганда уни таъқиб қилувчи ёки дарвозага яқин турган ҳимоячи жавобгар бўлмоғи керак. Ҳужумчининг ҳужум ҳаракатларини қийинлаштириш учун ҳимоя қилишга ўтган ўйинчи ҳужумчининг кириш йўлини ва фаол ҳаракатини тўхтатишга ҳаракат қилиши керак. Буни амалга ошириш учун ҳимоячи қарама-қарши ҳаракат қилиб, таъқибчидан озод бўлиши мақсадга мувофиқдир.

ДАРВОЗАБОН ЎЙИНИ ТЕХНИКАСИ

Дарвозабон жамоада энг қийин ва маъсул вазифани бажаради. Унинг ҳаракати фақат дарвозанинг хавфсизлигини эмас, балки ҳужумнинг натижасини ҳам белгилайди. Дарвозабон учун муҳими аввало бўйи (180-190 см), тезлик реакцияси, мўлжаллай олиш, чаққонлик, куч, чидамлилиқ каби сифатлардир. Дарвозабоннинг дастлабки ўйин техникасига: **туриш, силжиш, чалғитишлар, тўпни қўл, оёқ, гавда билан қайтариш ва тўпни узатишлар** киради.

Дарвозабон техник усуллариининг муваффақиятли бажарилиши кўп жиҳатдан унинг ҳаракатга қанчалик тайёр эканлиги билан белгиланади. Дарвозабоннинг дастлабки ҳолатни тўғри танлай билиши унинг ҳаракатга тайёр эканлиги омилларидандир.

Туриш. Дарвозабон ҳаракатдаги тўпнинг вазиятига боғлиқ равишда ҳар-хил ҳолатда туриши мумкин. **Дарвозада туришнинг асосан икки тури мавжуд:** дарвоза ўртасида ва дарвоза устунлари ёнида. Дарвоза ўртасида асосий ҳолатда туриб ҳаракат қилиш қулайдир: оёқлар елка кенглигида, сал букилган, гавда оғирлиги икки оёққа барабар бўлинган, гавданинг юқори қисми озгина олдинга эгилган, қўлларнинг кафтлари олдинга қаратилган ҳолда сал букилиб, ён томонга узатилган, кафтлар баландлиги тахминан елка баландлигига тенг ёки ундан ҳам баландроқ бўлиши мумкин

Агар ҳужумчи тўп отишни бурчакдан бажараётган бўлса, унда дарвозабон дарвоза устуни ёнида туриб (оёқлар оралиғи 15-20 см), дарвозага яқин бўлган қўлини юқорига қўтариб тирсак бўғини салгина букилган бўлади, шунда дарвозанинг юқори бурчагини ёпади; иккинчи қўли ён томонга узатилган, гавда оғирлиги дарвозага яқин турган оёққа ўтказилган. Ана шундай ҳолатда дарвозабон бевосита тўпни қайтаради ёки тез-тез олдинга чиқади.

Силжиш. Дарвозабон жойини асосан ён томонга қадам қўйиб ўзгартиради. Бу унинг ўз йўналишини тез-тез алмаштиришига ва тўпни қайтариш учун тайёр бўлишига имконият яратади.

Дарвозабон тўпни олиб қўйишни, сапчиган тўпни эгаллаб, уни ўйинга киритишни, рақиблар томонидан тез ёриб ўтишни таъминловчи тўпни эгаллашини, олдинга ва орқага тез ҳаракат қилишни, кескин старт олишни билиши шарт.

Дарвозабон ҳамла қилиш ҳаркатларидан ва оёқларни бир чизик бўйлаб ёзиб ўтириш (шпагат) ҳолатидан тез-тез фойдаланишга тўғри келади, шунинг учун у бу ҳаракатларни ҳар томонга бемалол бажаришни билиши жуда зарур. Унинг ҳар хил сакрашларни бажариши ўйинда алоҳида аҳамиятга эга. Дарвозабоннинг тўп отаётган ўйинчига пешвоз чиқиши ва сакраши дарвоза қўриқлашнинг мураккаб усуллари қаторидан ўрин олган. Дарвозанинг нишонга олинган бурчагини камайтириш учун дарвозабон юқорига ёки узунликка сакраб дарвозага йўналтирилган тўпнинг йўлини тўсишга ҳаракат қилади. Одатда, дарвозабон сакраганда, тўпнинг йўналиш йўлини кўпроқ камайтириш учун оёқ ва қўлларини ён томонга ёяди. Дарвозабон рақиблар билан тўп учун курашда кўпинча алдаш ҳаракатларини ишлатади. Чалғитиш мақсадида бир томонга эгилиб, кейин бошқа томонни тўсади, тез-тез ёлғон чиқишларни қўллайди. Бундай ҳолатларда ҳужумчи тўпни дарвозабон устидан ошириб ташлайди, лекин бундай бўлишини олдиндан кутган дарвозабон дарҳол орқага қайтиб, тўп йўлини тўсишга улгуради.

Тўпни илиш дарвозабон ўйин техникасининг энг муҳим элементларидан биридир. Кучли отилган тўпни илиш имкони йўқ бўлса ҳам, уни қайтаргандан сўнг эгаллаб олиш муҳимроқдир, чунки қарши ҳужумга ўтиш бошланиши керак. Шунинг учун дарвозабон тўпни илиб олгани маъқул. Лекин энг яхши йўли - тўпни икки қўллаб илиб олиш.

Тўпни ушлаш дарвозабон ҳаракатларидаги асосий ўринни эгаллайди. Муҳими, отилган тўпни «амортизация» қилиб ушлай билиш керак. Бунинг учун тўп урилганда, қўл кафт ва бармоқларини озгина орқага юбориш мақсадга мувофиқдир. Яқин масофадан сапчиб келган тўпни дарвозабон ушлаб олмоғи лозим.

Тўпни қайтаришда, ушлаб олишда дарвозабон бир ёки иккала қўлни ишлатиши, барабарига оёқ ва қўл билан ёки гавда билан ҳам тўпни қайтариши мумкин.

Юқоридан келаётган тўпни дарвозабон бир ёки икки қўллаб ушлайди. Агар тўп қайси тарафдан келаётган бўлса, унда дарвозабон тўп киритиш бурчагини камайтириш учун шу тарафга ёки олдинга бир қадам ташлайди ёхуд сакрайди ва тўпни ушлашни ўша томондаги қўл бармоқлари ёки кафти билан бажаради. Баъзан бу усул сакраб йиқилган ҳолда ҳам бажарилади, лекин бу мақсадга мувофиқ эмас, чунки бундай усулни бажаришга кўп вақт сарфланади, оқибатда, тўпни қайтаргандан сўнг дарвозабон ўзининг мўлжалини йўқотади. Бундай ҳаракатларни бажаришда мувозанат йўқотишга кам вақт сарфлаб, асосий ҳолатда туришни сақлаган маъқул.

Дарвозанинг пастки қисмига отилган тўп оёқ билан қайтарилади. Тўп келаётган томон аниқланиб, дарвозабон шу томонга оёқ кафтларини тўғрилаб, майдонга яқин кенг қадамга ҳамла қилишга интилади. Бунда сон ва болдир орасидаги бурчак 90°ни ташкил этади. Шу тарафга оёқ билан бирга эҳтиётдан ўша томондаги қўл ҳам чўзилади: бошқа қўл эса мувозанат сақлаш учун юқорига кўтарилади. Ҳамла қилиш охирида оёқ тўлиқ тўғриланади ва дарвозабон тўғри чизик бўйлаб оёқларини ёзиб, «**шпагат**» ҳолатини олади ёки иккинчи оёқ тиззасига тушади, сўнг тез асосий ҳолатда туришга қайтади

Энг чекка ҳолатдан дарвозанинг узоқ пастки бурчагига йўналтирилган тўпни дарвозабон шу тарафдаги қўл ва оёғини бараварига силтаб ёки ҳамла қилиб ушлайди.

Тўпни узатиш. Дарвозабон томонидан тез ва аниқ узатилган тўп жамоанинг ҳужумга ўтиши учун муҳим шароит яратишнинг гаровидир. Шунинг учун дарвозабоннинг баланд траектория билан ёки узоқ масофаларга тўпни юқорида қўлни букиб узатишни қўллаши қоида тусига кириб қолган. Тўпни эгаллаганидан сўнг дарвозабон, уни узатиш учун қулай тарафни танлайди.

Дарвозабоннинг ҳаракати самарали бўлиши учун энг тўғри ҳолати – дарвоза ўртаси ҳисобланади. Дарвоза олдида унинг марказидан бир метргача масофа бўйлаб ҳаракат қилувчи дарвозабон баланд «**траектория**»да келадиган тўпни эгаллашга доим тайёр бўлиши лозим. Тўп отилишини бошлашини аниқлагач, дарвозабон дарвоза майдонига тўп киритиш имкониятини камайтириш учун

олдинга чиқади. Отилаётган тўп 30° дан кичик бурчак остида бўлса, у ҳолда дарвозабон дарвоза устунлари ёнидан жой олади.

Дарвозабон ҳеч вақт тўпни назоратсиз қолдирмаслиги ва ўз вақтида ҳужумчининг тўп отиш усулини бу ҳаракат бошланишидан олдинроқ аниқлаши жуда муҳимдир.

Агар унинг жамоаси ҳужум қилаётган бўлса, унда у 9 метрли чизик ёнида жойлашади, тасодифан жамоаси тўпдан ажраб қолиб, рақиблар тез ёриб ўтиш ҳужумини амалга оширсалар ўйинга қўшилишга тайёр бўлиб туради. Бундай ҳолда у тўпни эгаллаш учун майдонга чиқиши мумкин. Уриниши муваффақиятсиз бўлса, унда орқага чекинади ва дарвозада туриб, тез ёриб ўтиб тўпни дарвозага отаётган ҳужумчининг тўпини қайтаришга ҳаракат қилади.

Ўз-ўзини текшириш учун саволлар ва топшириқлар

1. Гандбол ўйини техникасининг таснифланиши ҳақида сўзлаб беринг.
2. Химоя ўйини техникаси усулларни санаб беринг.
3. Хужум ўйини техникаси нима?
4. Дарвозабон ўйини техникаси тўғрисида нималарни биласиз?
5. Дарвозага тўп отиш турларига тавсиф беринг.
6. Алдаб ўтиш турларини айтиб беринг.
7. Тўпни илиш ва узатиш турлари.

ЎЙИН ТАКТИКАСИ

Ўйинда муваффақиятга эришиш асосан тўғри ҳаракат қилишга боғлиқ. Бунинг учун ўйинни бошқаришда хилма-хил тактик воситалардан фойдаланмоқ керак.

Тактика деганда, ўйинчиларнинг рақиб устидан ғалаба қозонишга қаратилган шахсий ёки жамоа ҳаракатлари ташкил қилинишини, яъни жамоа ўйинчиларининг муайян режага биноан айнан шу, аниқ рақиб билан муваффақиятли кураш олиб боришга имкон берадиган биргаликдаги ҳаракатларни тушуниш керак.

Тактикадаги асосий вазифа ҳужум ва ҳимоя ҳаракатларининг мақсадга эриштира оладиган энг қулай восита, усул ва шакллари белгилашдан иборатдир.

Қандай тактикани танлаш ҳар бир алоҳида ҳолда жамоа олдида турган вазифаларга, кучлар нисбати ва ўйинчиларнинг ўзаро курашувчи гуруҳларига, майдоннинг аҳволига, иқлим шароити ва ҳоказоларга боғлиқ.

Қўл тўпи ўйинида кўп марталаб ҳужумдан ҳимояга ва ҳимоядан ҳужумга ўтишдан иборат бўлгани учун ҳам, табиийки, ҳар қайси жамоанинг ҳужум ва ҳимоя ҳаракатлари уюшган бўлиши керак.

Тактика учрашув вақтида бутун ўйин фаолиятининг асосий мазмуни ҳисобланади. Аниқ рақибга қарши тўғри танланган кураш тактикаси муваффақият қозонишга ёрдам беради, нотўғри танланган ёки учрашув мобайнида асқотмаган тактика эса одатда мағлубиятга олиб келади.

Қўл тўпи ўйинида тактика билан техника бир-бирига чамбарчас боғланиб кетган бўлади. Тўпни кимга ва қандай узатишни, рақибни доғда қолдириш усули тўп билан ҳимояни ёриб ўтишни ишлатиш керакли ёки тўпни шеригига узатиш маъқулми, дарвозага қайси пайтда тўп отишни ҳал қилаётган **ўйинчи тактик тафаккуридан** фойдаланилади, қилмоқчи бўлган ҳаракатини амалга оширилаётганда эса у техник маҳоратини намоёниш қилади. Демак, **техника ўйинчининг тактик режаларини амалга ошириш воситаси бўлиб хизмат қилади.** Техник тайёргарлик аъло даражада бўлсагина хилма-хил тактик ҳаракатларни бажариш мумкин.

Кучи тенг жамоалар учрашувидаги ғалабага кўпинча мағлуб бўлганларда ирода камлик қилгани ёки жисмоний ва техник тайёргарлик бўш бўлгани сабаб қилиб

кўрсатилади. Лекин қўл тўпи ўйинидаги ғалаба кўпинча тактик режалар кураши билан белгиланади. Тактика икки жамоанинг жисмоний, техник ва иродавий тайёргарликдаги даражалари тенг бўлганда, улардан бирини ғалаба қилишини таъминлаб берадиган муҳим омилдир. Олдиндан мукаммал ўзлаштириб ишлатилган тактика муваффақият келтира олади. Баъзи жамоалар ҳар қандай рақибга қарши ўйнаганда ҳам бир хил тактика ишлатаверадилар. Тактик жиҳатдан бундай қашшоқлик, бир хиллик маҳоратнинг ўса боришига тўсқинлик қилади. Ҳар бир жамоа, айниқса, юқори малакали жамоа хилма-хил тактик режада ўйнай билиши керак, акс ҳолда у, айрим ютуқлари бўлишига қарамай, мусобақаларда катта ғалабага эриша олмайди.

Ўқув-машғулот жараёнида тактик тайёргарликка жиддий эътибор берилади. Ҳар бир ўйинчи, ва, умуман жамоа ҳаракатларнинг хилма хил вариантларини мукаммал эгаллаган бўлиши лозим.

Ҳужум ва ҳимояда қўлланиладиган тактик ҳаракатлар қарама-қарши вазифаларни ечиш учун қўлланилади. Шунинг учун **тактика икки катта туркумга-ҳужум тактикаси ва ҳимоя тактикасига ажратилади.**

ҲУЖУМ ТАКТИКАСИ

Ҳужум ўйинни ҳал қилувчи омилдир, яъни муваффақият кўпинча унинг охирги натижасига боғлиқ бўлади. Ҳужумнинг мутлақо ягона мақсади бу рақибнинг ҳимоядаги ҳаракатлари тартибини бузиш ва дарвозага тўп отишда шахсий қаршилиқни енгишдир. Ҳозирги кунда қўл тўпи ўйини ҳужумнинг тез-тез ва қисқа вақт давомида уюштирилиши билан тавсифланади. Замонавий қўл тўпи ўйинида ҳимоядан ҳужумга ўтиш тезлиги, **тактик «комбинация»ларни** бажариш тезкорлиги ва аниқлиги ошди. Бунинг натижасида техник усулларнинг бажарилиш вақти қисқарди.

ЖАМОА ҲАРАКАТЛАРИ

Ҳужумда жамоалар асосан икки тактик тизимни қўллайдилар. **Тез ёриб ўтиш** ва **позиция ҳужуми**. Бу тизимларнинг ҳар қайсиси бир-бирини тўлдиради ва, шунинг учун ҳамма жамоалар қуроолланган бўлиши керак.

Тез ёриб ўтиш. Бу ҳужумда кўпроқ натижа берадиган усулдир. Аммо, уни қўллаганда ўйинчиларнинг ўзаро ёнма-ён ҳолатда бўлиб қолиши қийин. Шунинг учун позицияда ҳужум қилишнинг солиштирма оғирлиги бироз баланд ҳисобланади. Шунга қарамасдан, тез ёриб ўтиш қанчалик кўп қўлланса, ҳужумчилар тўп отишни шунчалик кўп бажарадилар. Замонавий қўл тўпи фақат шунинг ҳисобига ривожланмоқда.

Тез ёриб ўтишнинг мақсади рақибларнинг тўпни йўқотиб, ҳужумдан ҳимояга ўтиши пайтида содир бўладиган вақтинча уюшмаган ҳаракатидан фойдаланишдир. Шунинг учун тез ёриб ўтишга албатта рақиблардан тўпни кутилмаганда олиб қўйилганда киришилади. Бу кўпинча тўпни олиб қўйишда, тўсиқлардан, дарвозабондан ёки дарвоза устунларига урилиб қайтган тўпни эгаллаганда ва ҳужумчилар томонидан ўйин қондаси бузилган ҳолларда амалга оширилади.

Тез ёриб ўтишдаги ўзгаришлар унинг шиддати билан боғлиқ ҳужум 4-7 с давом этади, ўзаро ҳаракатлар оддий бўлса ҳам, оз сонли ўйинчилар билан устунлик вужудга келтирилади.

Вақтдан ютиш ва бўшлиқ, сон жиҳатдан устунликни вужудга келтиради ва дарвозани ишғол этиш учун қулай шароит яратади. Аммо бунинг учун барча ҳимоячилар ҳаракати имкон борича тезкор, дадил ва яхши келишилган бўлиши керак.

Тез ёриб ўтишда айниқса, дарҳол қулай вазиятни танлаш ва биринчи тўпни тўғри узатиш муҳимдир. Тез ёриб ўтиш ёлғиз ва жамоанинг ҳамма ўйинчилари томонидан амалга оширилиши мумкин. Тез ёриб ўтишга қанчалик кўп ўйинчилар қатнашса, уларга қарши курашиш шунчалик мураккаблашади.

Дарвоза томон тез ёриб ўтишда ҳужумчилар бутун майдон кенглигида бир ёки икки қатор бўлиб жойлашади. Биринчи бўлиб старт олган (1-3-ўйинчи) ўйинчиларни орқадаги ўйинчилар қўллаши керак. Ҳужумчилар тўпни йўқотиши ва уларга жавобан ҳужум уюштирилиши мумкинлиги сабабли бир ўйинчи орқада қолади. Агар олд қатор ўйинчилари сон жиҳатидан устунликка эриша олмаса, унда ҳужумнинг муваффақиятли якунини ҳимоячилар орасидаги бўш жойга киришга ҳаракат қилаётган орқа қатор ўйинчилари амалга оширади. Бундай бирин-кетин

ривожланадиган ва орқа қатор ўйинчилари якунлайдиган тез ёриб ўтиш ҳужуми «**ривожланган ҳужум**» деб ном олган.

Узоқ масофага тўп узатиб тез ёриб ўтиш оддий ва муддатидан илгари якунланадиган ҳужумнинг масъулиятли усулидир. Одатда узатишни дарвозабон ёки тўпга эга бўлган ўйинчи бажаради. Тез ёриб ўтишни бошлаган ўйинчи майдоннинг ён чизиғи бўйлаб ёки майдон маркази томон чаққон олдинга интилади. Муваффақият учун олдинга интилган ўйинчи бошқалардан ўзиб кетиши мумкин. Одатда, буни олдинга чиқиб ўйнаётган ҳимоячи ёки тўп отилган жойга қарама-қарши бурчакдаги ҳимоячи амалга оширади.

Таъқибдан қутилган ўйинчига тўпни тез ва аниқ узатиш керак. Яхшиси, тўпнинг йўналиш траекторияси пастроқ бўлгани маъқул. Шунингдек, тўп узатиш масофаси жуда узоқ бўлмаслиги керак, чунки бундай тўпни рақиблар дарвозабони эгаллаб олиши мумкин. Агар тез ёриб ўтган ўйинчига дарвозабоннинг дарҳол тўп узатишига ҳалақит беришса, у ҳолда бу ўйинчи тўпни кечиктирмасдан ўз шерикларига, улар эса олдиндаги ўйинчиларга узатиши зарур.

Тўпни қисқа масофада узатиб тез ёриб ўтиш. Ушбу ҳаракатни биринчи бўлиб бошлаган ўйинчининг ҳар томондан пана қилинганига ишонч ҳосил қилинганда амалга оширилади. Улар орқасидан бошқа ўйинчилар ҳам тез ёриб ўтишга интилади. Рақибларни ҳужумни тўхтатиш имкониятидан маҳрум этиш учун, тўпни эгаллаган ўйинчи қондани бузиб бўлса ҳам, аввало, ўйиннинг бориш вазиятини аниқлайди, ҳимоячи билан муносабатга киришмасдан тез мўлжал олишга ҳаракат қилади ва тўпни бўш шерикларига узатади.

Ҳужумчилар бутун майдон кенглигида олдинга қараб ҳаракат қиладилар. Биринчи қаторда 3-4 ўйинчи бўлиб, улар қисқа йўл билан олдинга интиладилар. Одатда, ҳимоячидан бўш бўлган ҳужумчини топиш учун 3-4 марта тўп узатишни бажариш кифоядир.

Тез ёриб ўтиш ҳужуми бир-бирига боғлиқ бўлган уч босқичдан тузилган: тўпни эгаллаб ҳужумга ўтиш, сон жиҳатдан устунликка эришиш ва ҳужумни якунлаш.

Хужумчи тез ёриб ўтиш ҳаракатининг биринчи босқичида ирғиб олдинга ташланади ва ўзини таъқиб қилувчи ўйинчидан қутулишга ҳаракат қилади. Тўп узатмоқчи бўлган ўйинчи, қайси ўйинчига тўп узатишни, вазиятни тўғри баҳолаб, тўп траекториясини ва йўналишини аниқлашни, агар керак бўлса, ҳимоячиларни чалғитиш учун қилинадиган ҳаракатни тўғри танлашни билиши керак. **Тез ёриб ўтган ҳужумчиларнинг асосий мақсади** ҳимоячилар орқасига ўтган шерикларига бўйлама ёки диагональ тўп узатишдир.

Тез ёриб ўтишнинг иккинчи босқич ҳужумчилар ҳужум кучини имкон борича кенгайтиради ва майдон кенглигида бир ва икки қатор бўлиб жойлашади. Тўп ҳужумнинг олдинги қаторига узатилади.

Учинчи босқичининг вазифаси - ҳужумни муваффақиятли якунлашдир. Яхшиси, ҳимоячилардан ҳужумчилар сони кўп бўлиши керак. Аммо сон жиҳатдан тенглик бўлган ҳолатда ҳужумнинг якунланиши ўйинда тез-тез учраб туради. Шунинг учун ҳужумчилар кам куч билан тез ҳаракат қилишга доим тайёр бўлиши керак. Бундай ҳолатларда биринчи қатордаги ҳужумчилар ўрин алмаштириш, чалғитишлар ёрдамида ҳужумни якунлашга интиладилар ёки иккинчи қатордаги ўйинчиларнинг ўйинга қўшилишига қулай шароит яратишга уринадилар, бу алоҳида аҳамиятга эгадир. Ноқулай ҳолатдан шошилиб отилган тўп рақибларнинг ҳужумга ўтиш учун куч жиҳатдан устунликка эришувига олиб келиши мумкин.

Шундай қилиб, **тез ёриб ўтиш юксак уюшқоқлик билан ташкил топган ҳаракатдир**. Уни қўллаганда яхши натижага эришиш учун техник-тактик тайёргарликнинг юксак даражаси етарли эмас; руҳий ҳолат, дадиллик, журъат ва баъзан таваккал ҳаракат қилишлар ҳужумни яхши натижа билан якунлашга ёрдам беради.

Позицион ҳужум. Жамоа тез ёриб ўтиш ҳужумини якунлай олмаса, унда ҳужумчилар мажбуран ҳимоячиларнинг уюшқоқлик билан тузилган ҳимоясига қарши курашмоғи керак. Бунинг учун улар майдоннинг ўзларига қарашли ярмига қайтиб, рақиблар тўлиқ ҳимояга ўтганда, уларга қарши ҳужум уюштирадилар ва бу «**позицион ҳужум**» деб аталади. Замонавий шароитда ҳимоячиларнинг ҳамжиҳатлик билан ташкил этилган мудофаасини тез енгиб чиқиш ниҳоятда

муҳим, чунки ҳужумчиларнинг тўп билан ҳужум қилишига 1 мин дан ортиқ вақт берилмайди.

Позицион ҳужумни қўллаш қўйидаги ҳолатларда ўринлидир:

- тўпни ўйинга киритиш учун кўп вақт сарфланса;
- ўйин тезлиги жиҳатидан рақибларнинг устунлиги яққол сезилиб турса;
- ўйин суръатини ўзгартириш зарурияти туғилганда, қайта тикланиш учун танаффус қилишда;
- ўйинчиларни алмаштириш керак бўлса.

Позицион ҳужум уч босқичдан иборат: бошланғич, тайёрловчи ва яқунловчи. Биринчисида ўйинчиларни жой-жойига қўйиш амалга оширилади. Вақтинча сон жиҳатдан устунликка эга бўлиш ёки ҳужум зоналаридан бирида қулай вазият яратиш учун тўп ва ўйинчиларнинг ўрин алмашиши иккинчи фазада бошланади. Охирги фазада эса дарвоза олинисига эришилади ёки кучлар қайта тикланиб, ҳужумни давом эттириш ва ҳужумдан ҳимояга ўтиш учун қулай вазият юзага келтирилади.

Позицион ҳужумни уюштириш учун жамоа икки тактик гуруҳга бўлинади. Биринчи гуруҳчани олдинги қаторда дарвоза майдончаси чизиғи яқинида иккитаси бурчақдан ва бир чизиқ бўйлаб ўйнайдиган ўйинчилар ташкил этади. Иккинчи қаторни марказий ва икки ярим ўрталикда ўйнайдиган ўйинчилар эгаллайди. Биринчи қатордаги ўйинчилар зиммасига мураккаб вазифа юкланган улар рақиблар мудофааси орасида ҳаракат қиладилар. Шунинг учун биринчи қатор ўйинчилари тўпни эгаллаб, чалғитишларни қўллаб, ҳимоячини алдаб ўтиб ва тўп отишга қулай вазият яратиш учун жой танлашни билиши зарурдир. Бу ўйинчиларнинг ўз қаторидаги шериклари билан ҳамкорликда ўйин ҳолатларини вақти-вақти билан алмашиб туришни билиши мақсадга мувофиқдир.

Иккинчи қатор ўйинчилари ўйинни ташкил этиш билан бир қаторда ҳужумни яқунлаш функциясини ҳам бажаради. Шунинг учун улар юқори тайёргарлик даражасига, ҳам техникада ҳам тактикада юксак малакага эришмоғи керак.

Биринчи ва иккинчи қаторда ўнг томондан чап қўл билан, чап томондан эса ўнг қўл билан тўп отадиган ўйинчиларнинг ўйнаши рақиб дарвозасига унумли ҳужум уюштиришга имконият беради.

Позицион ҳужумнинг ҳар хил вариантларида чизик бўйлаб ўйнайдиган ўйинчилар сони ўзгариши мумкин. Позицион ҳужумда ўйинчиларнинг 3-3 ёки 4-2 бўлиб чизик бўйлаб жойлашиши кўп тарқалгандир. Позицион ҳужумда яна бошқача жойлашишлари ҳам мавжуд.

Жойлашиш вариантыни танлаш уларнинг имкониятига ва рақиблар ҳимоя тизимининг тузилишига боғлиқ. Позицион ҳужумда ҳужумчилар орасидаги ўзаро асосий тактик ҳаракатлар жойлашиш вариантыга боғлиқ бўлмайди. Икки ўйинчи орасидаги **«қайтар ва чиқ»**, **«алдамчи ҳужум»**, **«жой алмаштириш»**, **«тўсиқ»** сингари оддий ҳаракатлар бошқаларига нисбатан кўпроқ ишлатилади.

«Қайтар ва чиқ» – бу энг оддий тактик комбинация. У ўйинчининг тўпга пешвоз чиқиб уни бўш жойга узатиши ва яна ўзига қайтариб олишидан иборат бўлади. Бундай ҳолатда ҳимоячига тасодифан киришни бошлаган ўйинчининг тезлик жиҳатдан устунлиги яхши натижа беради.

«Алдамчи ҳужум» – бу ўзаро ҳаракат бўлиб ҳужумчининг тўп билан икки ҳимоячи орасидан ўтиб, уни отмоқчи бўлганда ҳимоячиларни шу ҳужумчи йўлини тўсиш учун олдинга чиқишга мажбур этишда ва ишонтиришда қўлланилади. Бундай ҳоллардан сўнг бошқа ҳужумчилар учун очилган «йўлакча»да эркин ҳаракат қилиш имконияти яратилади

«Жой алмаштириш» - ўзаро ҳаракатда бўлган ўйинчилардан бирини ҳимоячилардан яширинча озод этиш учун қўлланилади. Тўп эгаллаган ўйинчи шериги томон ҳаракат қилади ва тўпни орқадаги бўш жойга ўтган шеригига узатади.

Ҳужумчиларнинг ўзаро ҳаракатида тўсиқ қўйиш алоҳида аҳамиятга эга. Унинг ёрдамида ҳимоячилар қаршилигини бартараф этиш, зонага кираётган ҳужумчининг таъқиб қилинишига ҳалақит бериш мумкин. Тўсиқ қўйишнинг турлари қуйидагилар: жойда туриб ва ҳаракатда, ташқаридан ва ичкаридан

Булардан бошқаларга қараганда биринчи қатордаги ҳужумчилар самарали фойдаланадилар.

Позицион ҳужумда жамоа ҳаракатларини ташкил этишда чизик бўйлаб ўйнайдиган ўйинчи орқали ҳужум қилиш етакчи ўринни эгаллайди. Чизик бўйлаб ўйнайдиган ўйинчилар сони ҳар-хил бўлиши мумкин. (1-2) ва уларнинг ўйиндаги асосий ўрни - марказда, дарвоза қаршисидадир. Аммо у ён тарафга чизик бўйлаб ҳаракат қилиши, олдинга эркин тўп ташлаш чизигига чиқиши ва тўпни ўйинга киритишда иштирок этиши мумкин.

Чизик бўйлаб ўйнайдиган ўйинчининг асосий вазифаси тўпни эгаллаб, уни дарвозага олишдир. Бунинг учун у ҳамиша хийла ишлатиб (маневр) ҳоли жойга «**очишига**», тўп олиш учун кучли қўлини бўшатишига ҳаракат қилади.

Кейинги ҳаракатлари унинг ҳимоячидан қутулишини ва орқа билан турган ҳолда уни чалғитиб, ҳар қайси томонга алдаб кетишини таъминлайди; чизик бўйлаб ўйнайдиган ўйинчи ўзи тўсиқ қўйишни ва тўп узатишда шерикларига ёрдам қилишни билиши шарт.

Умуман, олдинга қўйилган вазифани амалга ошириш учун ҳужумчилар кенг жойлашиши ва бутун майдон бўйлаб ҳужум қилиши, тўсиқ қўйиши, бурчак ва узок масофадан тўп олишни бажара олиши керак. Чизик бўйлаб ўйнайдиган ўйинчи ҳоли жойга кириб «очилса» ва дарвоза майдонига сакраб кирса, у ҳолда унга дархол тўп узатилади.

Бир неча ўйинчилар чизик бўйлаб ҳужум қилишганда уларнинг вазифаси чегараланган бўлади: бири ҳамиша дарвозага хавф туғдиради, бошқалари эса кўпинча шерикларига ёрдам қилади.

Жой алмашишга келишиб ҳужум қилиш самарали усулдир. Бунинг учун ҳужумчилар ўйиннинг ҳар бир вазиятида муваффақиятли ўйнай олиши, тўпни узатиш ва дарвозага олишни билиши, ўйин жараёнини яхши тушуниши ва унинг ривожланиш йўлини олдиндан кўра билиши зарур. Жой алмашишга келишиб ҳужум қилишни, ҳимоянинг ҳар қандай тизимига қарши қўллаш мумкин. Бундай ҳужум усулларида кўп тарқалган вариантлар: «**восьмерка**», «**икки бурчак**» ҳисобланади.

Бу вариантларга бир неча ўйинчилар ҳаракатининг учрашув тамойили асос солган (3-6). Бунда ҳужумчилар гуруҳларга бўлинади ва ўзларининг йўналиши бўйича ҳаракат қилиши мумкин. Бир-бирига қарама-қарши ҳаракат қилиб учрашиши тўп ҳаракатининг мунтазамлигига тўсиқлар қўйишга, бир ҳимоячи зонасига икки ҳужумчининг тасодифий киришига қулай шароит яратади.

Кўпинча ҳужумнинг «**восьмерка**» вариантыда бу тамойил тўла ёритилган. Унинг номи ҳужумчилар ҳарака-тининг шаклидан келиб чиққан бўлиб катта ва кичик «**восьмёрка**» деган икки турга ажратилади

Ўйинчилар комбинацияси бир-бирига қарама-қарши «**скрест**» ҳаракат қилиб боғлайди. Ҳар қачон тўп узатилганда ўйинчи диагональ бўйлаб майдон бурчагига кетади ва ўзи тўп узатган жойига қайтади. Бу бир неча марта такрорлангандан сўнг ҳимоячилар ўрганиб қолади, шундан фойдаланган ҳужумчилар тўсатдан бошқа шерикларини ҳам жалб қилган ҳолда ҳужум шаклини ўзгартиради ва рақиблар мудофаасини вақтинча саросимага солади.

Олти метрли чизик бўйлаб, бурчак ва чизик бўйлаб ўйнайдиган ўйинчиларнинг мунтазам ҳаракат қилиши, ҳимоячилар ҳаракати учун ундан ҳам кўп қийинчиликлар туғдиради. Икки кичик «**восьмерка**»да ёки икки учбурчак билан ҳаракат қилиш оддий ўзаро ҳаракатни; 2-3 ўйинчи орасига тўсиқ қўйиш ва асосий тўп узатишларни қўллаш яхши натижага эришишга имкон беради. Ҳаракат қилишда муҳими бир позицияда икки ҳужумчининг тўхтаб қолмаслиги; тўп билан бўлган ўйинчи эса ҳимоячиларнинг олдинга чиқишига мажбур этувчи ҳужум ҳаракатларини ишлатиши керак.

Зонали ҳимояга қарши ҳужумда муҳими ҳимоячиларга ноқулай бўлган жойлаштиришдан фойдаланишдир. Шундай қилиб, 6-0 ва 5-1 зонасига қарши курашда яхшиси икки чизик бўйлаб ўйнайдиган ўйинчи билан ҳужум қилиш. 4-2 ва 3-3 зонали ҳимояга қарши курашда эса, бир ўйинчи чизик бўйлаб ўйнаса яхши натижа беради.

Позицион ҳужум муваффақиятининг охирги натижаси ўйинчиларнинг ўзаро келишиб қилинадиган ҳаракатига, олдиндан ўрганганини қўллашига ва ўйинда вужудга келадиган ҳолатларни ижобий ҳал қилишига боғлиқ.

ҲИМОЯ ТАКТИКАСИ

Ҳимояда ўйнашнинг умумжамоа усули шахсий, ҳудудий ва аралаш бўлиши мумкин. Бироқ қисман бўлса ҳам бошқа усул элементларидан фойдаланмасдан биргина усулда ўйнайвериш хато бўлади, чунки бу ҳол ҳимоя тактикасини қашшоқлаштириб қўяди. Ҳимояда ўйнаш усуллари ҳимоячиларнинг шахсий хислатлари ва имкониятларини ҳисобга олиб танлаш керак.

Мудофаа қилаётган жамоа ҳаракатларининг ҳаммаси ҳужум қилаётганлар ҳаракатига жавоб тариқасида бўлиб, рақиблар тактикасининг хусусиятларига қараб уюштирилади. Мудофаанинг яхши уюштирилганлиги жамоага ҳужум ҳаракатларини ҳам муваффақиятли бажариш имконини беради.

Ҳимоянинг асосий мақсади рақибларнинг дарвозага тўпни аниқ отиши имкониятини камайтиришдир. Бунда асосий вазифалар қуйидагилардан иборат бўлади:

- 1) қисқа вақт ичида рақиблардан тўпни олиб қўйиш;
- 2) ҳужумда иштирок этувчи гуруҳ ўйинчилари орасидаги ўрганилган алоқаларни бузиш;
- 3) дарвозага тўп отишларига қаршилиқ кўрсатиш.
- 4) ўз дарвозаси олдида тўп учун курашиш ва тўп эгаллангандан сўнг ҳужумни ташкил қилиш.

Ҳимояда ўйнаш усуллари хилма-хил бўлиб, асосан дарвозани мудофаа қилиш, тўпни қўлга киритиш учун фаол курашишни назарда тутди. Ҳимоядаги ўйин ҳам ҳужумдаги сингари шахсий, гуруҳ ва жамоа ҳаракатларидан иборат.

Жамоа ҳаракатлари

Ҳимояда жамоа ҳаракатларини ташкил этишда уч тизимдан: шахсий, зонали ва аралаш ҳимоя тизимларидан **фойдаланилади.**

Шахсий ҳимоя. Бу қўл тўпи ўйинида асосий ҳимоя қилиш тизимидир. Шахсий ҳимоя уч вариантдан иборат: бутун майдон бўйлаб, майдоннинг ўзига қарашли қисмида ва эркин тўп ташлаш зонасида.

Бутун майдон бўйлаб шахсий ҳимоя тўпни йўқотгандан сўнг дарҳол уни эгаллаш учун фаол курашишга мўлжалланган. Ҳимоячилар олдиндан маълум ёки

ўзига яқин турган ўйинчиларни тақсимлаб оладилар ва уларни тўп эгаллаш ҳамда ва узатиш имкониятларидан маҳрум этиш учун улардан ажралмай кузатади. Хужумчилар дарвозага яқинлашган сари ҳимоячиларнинг фаоллик даражаси ортади.

Агар рақиб жамоаси ўйинчилари техник жиҳатдан бўш ёки хужум қилиши суст бўлса, ўйин вақтини атайлаб чўзишса ёки ҳимоя қилувчи ўйинчилар сон жиҳатдан устунликка эга бўлса, у ҳолда бутун майдон бўйлаб шахсий ҳимоя қилишни қўллаши мақсадга мувофиқдир.

Майдоннинг ўзига қарашли қисмида ҳимоя ҳаракатларини бажарар экан, жамоа ўз дарвозаси томон чекинади ва майдоннинг ўрта чизиги яқинида олдиндан тақсимланган ўйинчиларни танлаб олади. Тўп эгаллаган ўйинчи зич «**девор**» билан пана қилинади, бошқаларининг тўсилиши эса, ўйинчи билан дарвоза орасидаги масофага боғлиқ, у дарвозабонга қанча яқин бўлса, шунча зич пана қилинади.

Хужумчилар ҳаракатини максимал мураккаблаштириш учун ҳимоячилар бутун майдон бўйлаб ёки эркин тўп ташлаш зонасида ҳамма хужумчиларни зич тўсиб турса, қўлланилса яхши натижа беради. Тўпни бурчакдан ўйинга киритишда ёки ўйиннинг охириги минутларида жамоа минимал ҳисобда ютқазаётган бўлса, **прессинг** қўллаш мақсадга мувофиқ бўлади.

Зонали (худудий) ҳимоя. Бу тизимда ҳар бир ҳимоячининг ҳаракат қилиш зонаси аниқланади, яъни, унинг зонасига кирган ҳар бир хужумчини зич паноҳгоҳ бўлишга ҳаракат қилади.

Ўйинчилар ҳимояга қайтиб келиб, ўзлари танлаган жойларини эгаллайди, сўнг хужумчиларнинг силжиши ва тўпнинг алмаштирилган жойи томон ҳаракат қилади. Хужумчининг тўп билан қилган ҳар қандай ҳаракатига шу зонадаги ҳимоячи жавобгардир. Бирмунча хавfli бўлган 10-12 м масофадан хужум қилувчи хужумчига унга яқин бўлган ҳимоячи чиқади, бошқалари эса бўш қолган жойни тўлдиришади.

Ўйинчиларнинг ҳимояда жойлашишининг бир неча вариантлари мавжуд бўлиб асосан уларнинг бештаси зонада жойлашишга ҳаракат қиладилар: бурчакларда, марказда ва иккитаси уларнинг орасида. Бундай ҳолда бирдан-учгача

мудофаа чизигини ташкил қилиши мумкин. Энг баланд бўйли ҳимоячилар ўртада, қолганлари эса бирин-кетин бурчак тарафга жойлашади. У ёки бу вариантни танлаш рақиб ўйинчиларининг таркиби ва ҳаракат қилишларига боғлиқ. Узоқ масофадан натижали ҳужум қиладиган жамоага қарши икки чизик бўйлаб мудофаа ташкил этилади. Бурчакдаги ва чизик бўйлаб ўйнайдиган ўйинчилар орқали ҳужум қилинса, у ҳолда ҳимоячиларнинг бир-икки қатор мудофаа қилиш чизигида жойлашиш усули қўлланилади. Кенг тарқалган зонада ҳимоя қилиш тизимлари қаторига 6-0, 5-1, 4-2, 3-3 лар киради

Ҳар бир вариант ўзининг турига эга. Шундай қилиб, 5-1 олдинга чиқарилган ўйинчи ҳар хил усулда ҳаракат қилиши мумкин; тўп билан бўлган ўйинчига ҳужум қилиш, бомбардир ўйинчига қарши ҳаракат қилиш ёки умумий ҳужумдан четлаштириш мақсадида марказдаги ўйинчининг, унга қарши ўйнаши.

Зонали ҳимояни қўллашда, муҳими дарвозага тўп отишга ҳалақит қилиш билан чекланмай, балки ҳужумчиларнинг зонага киришига йўл қўймаслик ва уларнинг эркин тўп узатиш имкониятини мураккаблаштиришдир. Зонали ҳимояда ўйинчи ҳар доим ҳаракатчан, эгилувчан ва шиддаткор бўлиши талаб этилади. Унинг қудрати, шахсий ҳимояга яқинлашган сари ортаверади. Рақибларнинг жойлашишини дастлабки ҳолатга қайтариш ёки ҳамма ўйинчиларни зич паноҳгоҳда ушлашни кучайтириш мақсадида шундай жойлаштиришлар қўлланилади.

Аралаш ҳимоя. Бу тизимда шахсий ва зонали ҳимоянинг ижобий томонлари бирлаштирилган. Икки асосий тамойил манфаати алоҳида ўйинчига қарши ҳаракат ва зонадаги мудофаани натижали қилишдир.

Бундай ҳимоя қуйидаги вариантларга бўлинади: 5+1, 4+2, 1+4+1. Буларнинг англатишича, ўйинчиларнинг бир қисми (биринчи рақам) зонани ушлаб туради бошқалари эса, (иккинчи рақам) ҳужумчини шахсан ҳимоя қилади.

Вариант 5+1 – ҳимояни ташкил этишда кўп учрайдиган усулдир. Бунда ўйинчилар 6-0 зонадагига ўхшаб ҳаракат қиладилар, ўйинчилардан бири эса, кучли ҳужумчига қарши шахсий ҳимояда ўйнайди.

Вариант 4+2 бир вақтда икки ўйинчининг (**бомбардир** ва марказдаги ёки яна бошқа ўйинчилари) ҳаракатини боғлаб қўйиш мақсадида қўлланилади. Яъни икки маҳоратли ҳужумчига қарши шахсий ҳимояда, бошқалари эса чизик бўйлаб зонада ҳимоя қилиш тамойилларида ўйнайдилар.

Вариант 1+4+1 – рақиблар жамоаси чизик бўйлаб ўйнайдиган бўлса шунга қарши қўлланилади ва у ўйинчини ҳимоячидан бирига паноҳгоҳлик қилиш юкланади. Ҳужумни ташкил қилувчи ўйинчига қарши шахсий ҳимоя қўлланилиб бошқа ўйинчилар эса зонада ўйнайдилар.

Ҳимояда муваффақиятли ўйнаш, барча ҳимоя тизимларини тўла такомиллаштириб эгаллашга ва шахсий ҳимояда яхши ҳаракат қилишни билишга асосланган. Шунинг учун шахсий тизимга устунлик бериш керак. Кейинчалик зона вариантларининг бирини қўллаш ва ундан сўнг аралаш ҳимояга ўтиш ҳужум қилишида рақиблар олдига мураккаб вазифалар қўяди.

Гуруҳ ҳаракатлари

Ҳимоячиларнинг гуруҳ бўлиб ҳаракат қилиши, жамоа ўйинининг асосидир. Тўсиқларга қарши ҳаракат қилишда, тўп билан ўтишга тўп отишга қарши курашда, рақиблар сон жиҳатдан устунликка эга бўлганда шундай ҳаракатларни қўллаш зарурдир.

Ҳимоячилар асосан уч ҳолатда ҳаракат қилишга тайёр бўлишлари керак: сон жиҳатдан тенг бўлганда (2х2, 3х3 ва яна бошқалар), ҳужумчилар сон жиҳатдан устунликка эга бўлганда (2х1, 3х2 ва яна бошқалар).

Сон жиҳатдан тенг бўлиш рақибларнинг позициядан ҳужум қилишида учрайди; ҳимоячилар ҳужумни «**страховка**» қилиш ҳаракатига қарши, қўшилиш, гуруҳли тўсиқ, сирғаниб ўтиш ва дарвозабон билан ўзаро ҳаракатда қўлланилади.

«**Страховка**» тўп эгаллаган ҳужумчиларга қарши қўлланилади, ҳимоячилар ҳужумининг хавфлироқ бўлган томонига силжишади ва бўш бўлиб қолган зонани ёпишади. Агар ҳимоячи тўп билан бўлган ўйинчини тўхтатиш учун чиқса, у ҳолда унинг жойини унга яқин бўлган бошқа ҳимоячи эгаллайди.

Ўтиш – тўсиқ ёрдамида ҳаракат қилиб ёки алдаб ўтиб, тўп отиш ҳолатига чиқмоқчи бўлган ҳужумчиларни доимо назорат қилишни сақловчи асосий усул

бўлиб ҳисобланади. У ҳужумчиларнинг жой алмашилишидан иборатдир. Бундай жой алмаштиришлар бир марта бўлиши мумкин, унда паноҳгоҳидан қутулган ўйинчини ҳимоячилардан бири олади ёки ўрин алмашилишда икки ўйинчи қатнашса, унда икки ўзаро ҳаракат қилувчи ҳимоячилар васийлик қилувчи ўйинчиларини алмаштиради.

Тўсиқ ёрдамида қутулиб, зонага кирмоқчи бўлган ўйинчини зич ушлаганда сирғаниб кириш қўлланилади. Унинг киришига йўл қўймаслик учун, ҳимоячи уни яқин масофада кузатиши керак. Бунинг учун ўйинчи паноҳгоҳлик қилувчи шериги тўсиқ сифатида фойдаланиши учун орқага чекинади ва ҳаракат қилувчи ҳимоячини олдинга ўтказди.

Гуруҳ бўлиб тўсиқ қўйиш тўп отувчи ҳужумчига қарши ҳужум қилган ҳолатларда ишлатилади ва уни бир-бирига яқин жойлашган икки-уч ҳимоячи амалга оширади.

Дарвозабон билан ўзаро ҳаракат тўсиқ қўювчи ҳимоячилар билан дарвозабоннинг келишиб қилган ҳаракатларидан иборатдир. Бундай ҳолатда ўйинчилар ҳаракати олдиндан ўзаро бўлишилган вазифа шартини ҳисобга олиб ҳимоячи охирги позицияни эгаллайди. Кўпинча тўсиқ қўювчи ҳимоячиларга дарвозанинг уларга яқин бурчагини беркитиш юкланади.

Рақиблар сон жиҳатдан устунликка эга бўлиб қолган ҳолатда, ҳимоячилар аввал ҳужумнинг ривожланишини тўхтатишга ҳаракат қилишлари керак. Икки ҳимоячи уч ҳужумчига қарши курашда қуйидагича иш тутмоғи лозим. Агар тўп бурчакдаги ҳужумчида бўлса, унга яқин ҳимоячи ҳужумга ўтади, бошқаси эса хавфли бўлган зонани тахминан дарвоза қаршисининг марказида эгаллайди. Агар тўп ўртадаги ўйинчида бўлса, унга ҳимоячилардан бири ҳужум қилади, иккинчиси эса қолган икки ҳужумчига барабар бўлган ораликдаги ҳолатни эгаллайди.

Агар жамоа сон жиҳатдан камчилиқни ташкил қилса (5х6), у ҳолда ҳимоячилар тўп билан ҳужум қилаётган томонга зичлашиши туфайли қарама-қарши томонда бўш ўйинчини қолдиришга имкон яратади. Демак, сон жиҳатдан камчилиқни ташкил қилиш ҳимоячиларни тўп йўналиши томон силжишга мажбур этади. Ўйин давомида сон жиҳатдан устунлик ҳолатидан тўғри фойдаланиш зарурдир. Агар

жамоада олти ҳимоячи беш ҳужумчига қарши ўйнаса, у ҳолда бўш қолган ҳимоячи, марказда дарвоза қаршисига жойлашади ва бошқаларни «страховка» қилади ёки рақиблардан тўпни олиб қўйишга интилади.

Ўйиннинг айрим ҳолларида тўп билан бўлган ўйинчини икки ҳимоячи билан ҳужум қилишини қўллаш мумкин.

Индивидуал ҳаракатлар

Индивидуал (шахсий) ҳаракат жой танлаш учун тўп билан ва тўпсиз ҳужумчига қарши курашда мўлжалланган.

Жой танлаш – ҳимояда муваффақиятли ҳаракат қилишнинг муҳим ҳолатидир. Ҳужумнинг ривожланишини диққат билан кузатиб, тўп эгаллаган ҳужумчига яқин бўлиш ниятида ҳимоячи мунтазам жой алмаштиради ва айни вақтда васийлик қилган ўйинчисини назорат қилишда давом этади. Бунинг учун ҳимоячи мақсадга мувофиқ усулда ҳаракат қилишни танлагани маъқул.

Тўпни олиб қўйиш - қарши ҳужум муваффақиятининг асосидир. Шунинг учун ҳимоячи ҳамиша тўпни эгаллашга ҳаракат қилиши керак. Бунинг учун у дарвозани имоя қилувчи ўйинчилар орасида ва шу билан тўп узатиш имконияти бўлган чизик яқинида жойлашиши керак. Баъзи ҳолларда олдинга чиқиши ва тўп узатиш йўналишини тўла беркита олгани мақсадга мувофиқдир.

Тўп эгаллашга чиқмоқчи бўлган ўйинчининг йўналишини гавда билан тўсиб, унга ҳалақит қилиш мумкин. Тўп эгаллаган ўйинчини мўлжалга олиш имкониятидан ва тўп узатишга қулай усулдан фойдаланишдан маҳрум этиш, тўпни отиши ёки ерга уриб олиб юра олмаслиги учун унга ҳужум қилиш зарурдир.

Тўп билан бўлган ўйинчини ён чизик томон ёки унинг кучсиз қўли тарафига сиқиб чиқариш мақсадга мувофиқ бўлади. Тўп билан тўхтатган ўйинчига дарҳол унинг кучли қўли томонидаги елкасига қўл қўйиб, ҳужум қилиш зарурдир. Бомбардир ўйинчиларни дарвозага яқинлаштирмасдан, узоқроқ масофага чиқиб кутиб олиш ижобий натижа беради (тўққиз метрлик чизик олдида).

Тўп отувчи ўйинчига қарши ҳимоячи тўсиқ қўйишни ишлатиши шарт. Шу билан бирга, қўшимча тўсиқ қўйишни ташкил этиш учун, унга яқин турган шериги ёрдамга келиши керак.

Ҳимоячи дарвоза билан тўп отаётган ўйинчининг зарба берувчи қўли орасига жойлашиб, у тўп отаётган томондаги дарвозанинг бурчагини тўсади. Бу дарвозанинг яқин ва узоқ бурчаклари бўлиши мумкин. Тўп, тўсиқ қўювчининг қўли ва дарвоза маркази хаёлан чизиқлар билан бириктирилиб, ўтмас бурчак ҳосил қилинади. Бурчакнинг йўналиши, дарвозанинг қайси тарафини химоя қилиш кераклигини кўрсатади.

Айниқса, чалғитишлардан фойдаланадиган ўйинчига қарши эҳтиёткорлик билан ҳаракат қилиш керак. Муайян шароитда ҳужумчига қайси ҳаракат қулай бўлишини олдиндан белгилаб олиши ва алдамчи ҳаракатга аҳамият бермасдан, диққат-эътиборни асосий хавф келадиган жойга қаратиш керак. Фақат ҳужумчининг тўп отмоқчи бўлган қўли тарафга силжиш мақсадга мувофиқдир.

Агар ҳимоячи алдамчи ҳаракат қилиб ҳужумчини шошилиш чора кўришга мажбур этса, у ҳолда ҳужумнинг яқуни ҳимоячилар фойдасига ҳал бўлади. **Ҳимоячининг вазифаси** - ҳужумчиларни кам фойда келтирадиган ҳаракат қилишга мажбур этишдир.

Ўз-ўзини текшириш учун саволлар ва топшириқлар

1. Тактиканинг асосий вазифасини изоҳлаб беринг.
2. Хужум тактикаси таснифи.
3. Позицион хужум нима?
4. Хужум ўйини тизимларини атаб ўтинг.
5. Алоҳида гуруҳ, жамоа ҳаракатлари тўғрисида тушунча беринг.
6. Ҳимояда учрайдиган тизимларни санаб ўтинг.
9. Ўйинчиларни «зонали» ҳудудий тизимда жойлаштириб беринг.
7. Ҳимоя тактикаси таснифи.
8. Ҳимоя турларини изоҳлаб беринг.
9. Дарвозабон ўйин тактикаси таснифи.
10. Қарши хужум деганда нимани тушунаси?